

**BOZMA KARARINDAN SONRA ISLAHA İLİŞKİN
YARGITAY VE ANAYASA MAHKEMESİ
KARARLARI İLE 7251 SAYILI KANUNLA HMK'DA
YAPILAN DEĞİŞİKLİK ÇERÇEVESİNDE
İSTİNAFTA ISLAH VE TALEP SONUCUNUN
ARTIRILMASI SORUNU**

The Problem of Amendment of the Claim and Increasing Claim Outcomes in Appellate Proceedings Within the Framework of Cassation Court and Constitutional Court Decisions Regarding Amendment Pleading After Reversal Decisions of Cassation Court, and the Amendments to the Civil Procedure Code by Law No. 7251

Tolga AKKAYA*

Öz

7251 sayılı Kanunla HMK m. 177'ye eklenen ikinci fıkrayla, kanun yolu incelemesinden sonra dosyanın tekrar ilk derece mahkemesine gönderilmesi halinde ıslaha izin veren yeni bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, temyiz incelemesi sonucunda Yargıtayın bozma kararından veya istinaf incelemesi sonucunda bölge adliye mahkemesinin kaldırma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, tahkikata ilişkin bir işlem yapılması hâlinde tahkikat sona erinceye kadar da ıslah yapılabilir. Bu düzenleme uyarınca Yargıtayın bozmadan sonra ıslah yapılamayacağına ilişkin içtihadı birleştirme kararının etkisi sona ermiştir. Konuya ilişkin bir başka güncel gelişme ise Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru dosyasında, ıslah talebinin tahkikata devam edilmesine rağmen bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkin olarak hak ihlali kararı vermiş

Makalenin Geliş Tarihi: 25.09.2023, **Makalenin Kabul Tarihi:** 20.01.2024.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usûl ve İcra İflâs Hukuku Anabilim Dalı, E-posta: takkaya@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6821-2841.

olmasıdır. Bu çalışmada, mevzuatta ve uygulamada güncel gelişmeler dikkate alınarak, bozma kararından sonra dosyanın tahkikat yapılmak üzere bölge adliye mahkemesine gönderilmesi veya ilk derece mahkemesi kararının istinaf edilmesi üzerine, dosyanın bölge adliye mahkemesinin elinde olması halinde ıslaha izin verilmesinin mümkün olup olmadığı konusu incelenmiştir. Ayrıca olması gereken hukuk bakımından ıslaha gerek olmaksızın talep sonucunun artırılmasına izin verilmesinin mümkün olup olmadığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstinaf, Islah, Talep sonucunun artırılması, Anayasa, Mahkemeye erişim hakkı

Abstract

Law No. 7251 recently introduced a significant change in Article 177 of the Civil Procedure Code, allowing for amendment pleading after a review by the Court of Cassation or annulment by an appeal court. The amendment permits claim modification until the investigation's conclusion, if necessary procedural actions arise when the case returns to the lower court after the Court of Cassation's review or an appeal court's annulment decision following an appeal examination. This revision effectively nullifies the prior precedent that barred claim amendments after a Court of Cassation reversal decision.

A related development concerns the Constitutional Court's ruling, finding a violation of the right to access to the court. It rejected claims that the amendment right was violated, arguing that amendment pleading couldn't be filed during an ongoing investigation after the Court of Cassation's reversal decision in an individual application case.

This article delves into the possibility of amending claims when a case goes to the appeal court for investigation after a Court of Cassation reversal or when the first instance court's decision faces appeal. It explores these legislative and practical changes and the potential to enhance the claim's outcome without requiring formal amendments from a legal standpoint.

Keywords: Appeal, Amendment of the claim, Increasing the claim outcome, Constitution, Right of Access to the Court

GİRİŞ

Islah, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 176 ve devamı maddelerinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının bir istisnası olarak düzenlenmiştir. Kanuna göre, taraflardan her biri yapmış olduğu usûl

işlemlerini kısmen veya tamamen ıslah edebilir ve taraflar davada ancak bir kez ıslah yoluna başvurabilir (HMK m. 176)

İslah ilk derece yargılamasında ve tahkikat sona erinceye kadar yapılabilir (HMK m. 177/1). İstinaf derecesinde davanın ıslahı, yasaklanan işlemler arasında sayılmıştır (HMK m. 357/1). Temyiz aşamasında ise zaten davanın esasına ilişkin olarak ilk derece ve istinaf derecesinde olduğu gibi tahkikat yapılması ve davanın esası hakkında karar verilmesi mümkün olmadığından, davanın ıslah edilmesi mümkün değildir.

7251 sayılı Kanunla 22.7.2020 tarihinde HMK’da değişiklik yapılmaya kadar, bozma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde ıslahın mümkün olmadığı kabul edilmekteydi. 7251 sayılı Kanunla HMK m. 177’ye eklenen ikinci fıkrayla, kanun yolu incelemesinden sonra dosyanın tekrar ilk derece mahkemesine gönderilmesi halinde, ıslaha izin veren yeni bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, temyiz incelemesi sonucunda Yargıtayın bozma kararından veya istinaf incelemesi sonucunda bölge adliye mahkemesinin kaldırma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, tahkikata ilişkin bir işlem yapılması hâlinde, tahkikat sona erinceye kadar ıslah yapılabilir. Ancak bozma kararına uymakla ortaya çıkan hukuki durum ortadan kaldırılamaz (HMK m. 177/2). Bu düzenleme uyarınca, Yargıtayın bozmadan sonra ıslah yapılamayacağına ilişkin aşağıda açıklanan içtihadı birleştirme kararının etkisi sona ermiştir ve HMK’nın çizdiği sınırlar içinde kanun yolu incelemesinden sonra ilk derece mahkemesinde yeniden tahkikat yapılması halinde bozma lehine olan taraf için ortaya çıkan usûli kazanılmış hakkı¹ ortadan kaldırmamak şartıyla ıslah yoluna başvurulabilir.

Bozmadan sonraki tahkikatta ıslah yapılıp yapılamayacağıyla ilgili bir başka güncel gelişme ise Anayasa Mahkemesinin aşağıda açıklanan bireysel başvuru dosyasında, ıslah talebinin tahkikata devam edilmesine rağmen bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının, yargılamanın uzun sürmesi nedeniyle de makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkin olarak hak ihlali kararı vermiş olmasıdır.

¹ Usûli kazanılmış hakkın varlığı ve niteliği tartışmalı olup bu konudaki detaylı tartışmalar ve değerlendirmeler için bkz. Murat Atalı, “Usûlî Müktesep Hak Kavramı ve Bozma Kararının Bağlayıcılığı,” *Yargıtay Dergisi* 44, 3 (2018): 457 vd; Murat Atalı, *Medenî Usûl Hukukunda Aleyhe Bozma Yasağı* (Ankara: Yetkin, 2014).

Aşağıda ayrıntıları üzerinde durulmuş olmakla birlikte, bu güncel gelişmeler çerçevesinde incelenmesi ve değerlendirilmesi gereken konulardan biri de kanun değişikliği ve Anayasa Mahkemesinin hak ihlalini tespit eden kararı dikkate alındığında, bozma kararından sonra dosyanın tahkikat yapılmak üzere bölge adliye mahkemesine gönderilmesi veya ilk derece mahkemesi kararının istinaf edilmesi üzerine, dosyanın bölge adliye mahkemesinin elinde olması halinde ıslaha izin verilmesinin mümkün olup olmadığı; istinafta ıslaha izin verilmemesi durumunda Anayasada düzenlenen temel hak ve özgürlüklere aykırı bir durumun oluşup oluşmayacağıdır.

Türk hukukunda, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamı kanunda açıkça belirlenmemiş olmakla birlikte, öğreti ve uygulama, vakıalar (iddia ve savunmalar) ile talep sonucunun yasak kapsamında olduğunu kabul etmektedir². İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında olan talep sonucunun artırılabilmesi için ya karşı tarafın muvafakati alınmalı ya da ıslah yoluna başvurulmalıdır (HMK m. 141/2).

Kanımızca bozmadan sonra dosyanın ilk derece mahkemesine değil de istinaf incelemesini yapan bölge adliye mahkemesine gönderilmesi halinde, HMK m. 177'deki temel prensiplere uygun olarak kısmi ıslaha izin veren yeni bir düzenleme yapılmalıdır. Bu konu tartışmalı olup aşağıda ayrıntıları verilecek olan Anayasa Mahkemesi kararından önce öğretilerde de incelenmiştir³. Bu bağlamda istinaf derecesinde ıslahı mutlak şekilde yasaklayan hüküm, Anayasaya aykırıdır. Islah yasağının mutlak biçimde sürdürülmesi adil yargılanma hakkının, hak arama hürriyetinin ve mahkemeye erişim hakkının kullanılmasını imkânsız kılacak derecede hakkın özüne

² Saim Üstündağ, *İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı* (İstanbul: Cezaevi Matbaası, 1967), 10; Muhammet Özekes ve Uğur Bulut, "Kısmî ve Belirsiz Alacak Taleplerinde Islah Sorunu (Bir HGK Kararı Işığında İnceleme)," *Medenî Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi* 13, 38 (2017): 696; Öğretilerde bu görüşte olan yazarlar hakkında detay için bkz. Alper Tunga Küçük, "Medenî Usûl Hukukunda Davacının Talep Sonucunu Genişletmesi veya Değiştirmesi," *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 18 (2021): 217, dn. 23; Aslı Aras, "Yargıtay Kararları ve Doktrin Görüşleri Işığında Islahın Zaman Sınırı," *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, 153-154 (2017): 10; Meltem Ercan Özler, *Medeni Usûl Hukukunda Dava Konusu* (İstanbul: On İki Levha, 2019), 441 vd.

³ Ersin Erdoğan ve Cansu Korkmaz, "Yargıtayca Verilen Bozma Yahut Bölge Adliye Mahkemelerince Verilen Gönderme Kararlarından Sonra Islah Yapılıp Yapılmayacağı Sorunu," *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2 (2016): 278.

müdahale teşkil etmektedir. Çalışmamızda medeni usûl hukuku bakımından sorunun tespiti ile çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

I. BOZMADAN SONRA ISLAHIN MÜMKÜN OLUP OLMADIĞI TARTIŞMASI VE KONUYA İLİŞKİN İÇTİHADİ BİRLEŞTİRME KARARLARI

Bu başlık altında konuya ilişkin Yargıtay içtihadı birleştirme kararlarına özetle değinilmiştir. Yargıtay dairelerinin HMK'da 7251 sayılı Kanunla değişiklik yapılmadan önceki dönemde verdiği farklı kararlar konusunda detaylı bilgiler ise daha önce yayınlanan akademik çalışmalarda paylaşılmış olduğundan bu çalışmada üzerinde durulmamıştır⁴.

A. Bozmadan Sonra Islahın Mümkün Olup Olmadığına Dair 4/2/1948 T., 1944/10 E., 1948/3 K. Sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı

İçtihadı birleştirme kararının ilgili kısmına göre⁵;

"... Konunun aydınlanması ve anlaşmazlığın çözümü bakımından olaya temas eden Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanununun seksen dördüncü maddesi hükmü Kanunumuzun mehazi olan Noşatel Usûl Kanununun işbu seksen dördüncü maddemize tekabül eden yetmiş sekizinci maddesi hükmü ile birlikte mütalaa edilmek icap eder. Noşatel Usûl Kanununun yetmiş sekizinci maddesinde 'ıslahın duruşmanın sonuna kadar Jusgu'a la eloture deş debats' ve teşkilatımızı hedef tutan seksen dördüncü maddede ıslah; 'tahkikata tâbi olan davalarda tahkikat bitinceye ve tâbi olmayanlarda muhakeme hitamına kadar yapılabilir' denilmekle bahis konusu yetmiş sekiz ve seksen dördüncü maddelerin açık ibarelerinden ıslahın yalnız tahkikat ve yargılama safhalarında yani tahkikat bitinceye ve hüküm verilinceye kadar mümkün olabileceği kastedildiği ve tahkikat ve yargılama devresinden sonra tarafların bu hakkı kullanamayacakları anlaşılmaktadır. Kanunumuzun temyiz faslında ve hususiyile 430'uncu maddede hüküm temyizen bozulduktan sonra da ıslahın cari olabileceğine dair sarih ve zımnî bir hüküm mevcut olmamasına ve aksine tahkikat ve hüküm devreleri gösterilmek suretiyle bir devre ve zaman ile takyid edildiğine göre seksen dördüncü maddenin mücerret itlakına bakılarak bu istisnai yolun hükmün Yargıtayca bozulmasından sonraki safhalara da

⁴ Yargıtay dairelerinin konuya ilişkin farklı kararları konusunda bkz. Erdoğan ve Korkmaz, "Islah," 264 vd.; Cenk Akil ve Elif Irmak Büyük, "Yargı Kararları Işığında Bozmadan Sonra Islaha Gidilip Gidilemeyeceği Üzerine Düşünceler," *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, 3 (2017): 9 vd.

⁵ YİBGK, E.1944/10, K.1948/3, 04.02.1948, (RG, 17.06.1948, S. 6934)

şümulünün kabul edilmesi bozma kararıyla kazanılan hakları ihlal edebileceği gibi tamamen ıslah suretiyle davanın değiştirilmesi hâllerinde de işin sonuçlanması güçleşir. Ve bu suretle bu müesseseden beklenen gayeye ve çabukluk esaslarına aykırı düşer.

... Dava açıldıktan sonra mevzuunda, sebebinde ve delillerde ve sair hususlarda usûle müteallik olmak üzere yapılmış olan yanlışlıkları bir defaya mahsus olmak üzere düzeltmek ve eksiklikleri de tamamlamak imkanını veren ve mahkeme kararına lüzum olmadan tarafların sözlü ve yazılı beyanlarıyla yapılabilen ıslahın; Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanununun seksen dördüncü maddesinin açık hükmü dairesinde tahkikat ve yargılama bitinceye kadar yapılabiliyor Yargıtayca hüküm bozulduktan sonra bu yoldan faydalanmanın mümkün olamayacağına karar verilmiştir."

İçtihadı birleştirme kararında oylamaya katılan üyeler tarafından yapılan tartışmalardan anlaşıldığı üzere, karara konu olan olay bir boşanma davası olup, davacı taraf birçok kez bozma görmüş olan dosyada, bozma kararından sonra boşanma sebeplerini değiştirerek davasını tamamen ıslah etmiştir. Buna göre bozmadan sonra ıslaha izin verilmemesinin sebebi, bozma kararı ile taraflardan biri lehine oluşan usûli kazanılmış hakkın ihlal edilmemesi, yine davanın tamamen ıslah edilmesi halinde mahiyeti değişen dava nedeniyle yargılamanın uzamasını önlemektir. Islaha bir kez izin verilmesinin sebebi ise hakkın kullanılmasında suistimallere izin vermemektir. Zira birden fazla kez başvurulmuş ıslah ile davalar uzayabilir ve diğer taraf bundan zarar görebilir.

Bu açıklamalara göre, bozmadan sonraki ıslahla ilgili tartışmaların ve ıslaha izin verilmemesinin temel nedeni, ıslahla dava konusunun veya dava sebeplerinin değiştirilebilecek olması nedeniyle davanın uzamasından endişe edilmesidir. Islahla dava konusunun tamamen değiştirilmesi davanın tamamen ıslahı niteliğindedir. Başka bir deyişle dava dilekçesinden itibaren yapılan ıslah tam ıslahtır. Dava konusunun ve dava sebeplerinin değiştirilmesi tahkikatın genişlemesine ve uzamasına yol açar. Talep sonucunun artırılması için yapılan ıslah ise kısmi ıslahtır. Davacı talebini değiştirerek alacak talebini artırmakta veya talebine eklemeyi unuttuğu bir hakkı dava dilekçesine eklemekte veya bunu değiştirmektedir. Islahla dava konusunun artırıldığı hallerde dava konusunun tamamen değiştirilmediğinden tam ıslah söz konusu değildir⁶.

⁶ Ejder Yılmaz, *Medeni Usûl Hukukunda Islah* (Ankara: Yetkin, 213), 72-74; Okan Gündüz, "Islahla Dava Değerinin Artırılması Sonucunda Ortaya Çıkan Bazı Hukuki Meseleler," *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1 (2017): 208.

B. Bozma Kararından Sonra Yeniden Tahkikata Dönüldüğüne Dair 4/2/1959 Tarihli Ve E.1957/13, K.1959/5 Sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı

İçtihadı birleştirme kararının ilgili kısmına göre⁷;

"...Bir mahkeme kararının her ne nedenle olursa olsun temyizce bozulması sonunda mahkemenin bozma kararına uymasıyla dava yeniden duruşma (muhakeme) safhasına girmiş olacağı cihetle duruşma henüz bitmemiş demektir..."

Söz konusu karar ise doğrudan ıslaha ilişkin olmamakla birlikte bozma kararından sonra ilk derece mahkemesinin uyma kararı vermesi halinde, davada yeniden tahkikat safhasına dönüldüğünü tespit etmektedir. Ancak Yargıtay bir sonraki başlık altında özetlenen yeni içtihadı birleştirme kararında, 1959 tarihli içtihadı birleştirme kararının görevsizlik kararının her aşamada verilebileceğine ilişkin olduğunu, 1959 tarihli karardaki gerekçeden hareket edilerek bozma kararından sonra tahkikatın devam ettiğini kabule imkân olmadığını, bu nedenle 1959 tarihli içtihadı birleştirme kararındaki bu gerekçenin eldeki tartışmalara bir katkısı bulunmadığını belirtmiştir.

Kanımızca Yargıtay içtihadı birleştirme kararlarının gerekçe kısmındaki açıklamalar doğrudan o kararın sonucuyla ilgili olmasa dahi yol gösterici olup, bozmadan sonra tahkikata dönülmesinin mümkün olduğu yönünde bir gerekçe oluşturmaktadır.

C. 1948 Tarihli İçtihadı Birleştirme Kararının Değiştirilmesi Talebine İlişkin 6/5/2016 Tarihli Ve E.2015/1, K.2016/1 Sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, HMK'da bozmadan sonra ilk derece mahkemesinde ıslah yapılabileceğine dair hüküm yürürlüğe girmeden önce verdiği kararında⁸; içtihadı birleştirme kararının verildiği 1948 yılından sonra 6100 sayılı HMK'da bu kararın kaldırıldığına yönelik herhangi bir düzenleme getirilmemiş olması, mülga 1086 sayılı HUMK'daki ıslah hükümleri ile 6100 sayılı HMK'da benzer düzenlemelerin bulunması nedeniyle, içtihadı birleştirme kararını değiştirme şartlarının oluşmadığı; 1959 tarihli içtihadı birleştirme kararının sonuç olarak 1948 tarihli içtihadı

⁷ YİBGK, E. 1957/13, K. 1959/5, 04.02.1959, (RG, 28.04.1959, S. 10193).

⁸ YİBGK, E. 2015/1, K. 2016/1, (RG, 23.03.2017, S. 30016).

birleştirme kararını etkilemediği ve değiştirmedeği; tahkikatın bozma kararından sonra devam ettiğini kabulde 1959 tarihli kararın gerekçe olarak kabul edilemeyeceği, zira içtihadı birleştirme kararlarının gerekçeleri ile açıklayıcı sonucu ile bağlayıcı olduğu, söz konusu içtihadı birleştirme kararının sonucunun görevsizlik kararının her aşamada verilebileceğine dair olduğu gerekçesiyle ıslah konusundaki tartışmaya bir katkısı olmadığı; bozmadan sonra ıslah yasağının bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine taşındığı -Suzan Tekin (Kavurkacı) ve Diğerleri Başvurusu'nda (Başvuru Numarası: 2013/1932) Anayasa Mahkemesinin somut olayda ek dava açma hakkının bulunduğuna işaret ederek mahkemeye erişim hakkı⁹ yönünden ihlal bulunmadığına hükmettiği, bu nedenle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği görüşünün dayanağının kalmadığı; HMK'nın 177/1 maddesinin açık düzenlemesine göre ıslahın yalnız tahkikatın sona ermesine yani hâkimin tahkikatın bittiğini ilan etmesine kadar mümkün olabileceği; hükmün temyizden bozulmasından sonra da ıslahın cari olabileceğine dair açık veya gizli bir hüküm mevcut olmaması gerekçeleriyle bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağına ve içtihadı birleştirme kararının değiştirilmesinin gerekmediğine karar vermiştir. Söz konusu karar öğretide ihtiyaçları karşılamadığı, içtihat farklılıklarını ortada bıraktığı, hukuki belirsizliğin devamına neden olduğu ve benzeri gerekçelerle eleştirilmiştir¹⁰.

Söz konusu kararda, müzakereye ve oylamaya katılan, bozmadan sonra ıslaha izin verilmesi gerektiğini kabul eden üyelerce, usûle ilişkin bozma kararı verilmesi halinde yargılamanın başına dönülecek olması ve tarafın daha önce hiç kullanma imkanı bulamadığı ıslah hakkını bu nedenle yasaklamanın doğru olmadığı; temyiz incelemesi üzerine kararın bozulması ile birlikte bozmanın niteliğine göre muhakemenin çeşitli aşamalarına geri döndüğü ve sözlü yargılama aşaması öncesinde herhangi bir aşamaya dönülmesi halinde tahkikatın bitmemiş olması nedeniyle ıslaha izin verilmesinin mümkün olduğu; tarafın ek dava açmaya mecbur bırakılması halinde tüm yargılamanın baştan başlayacağı, ıslah ile hakka ulaşmanın daha pratik bir yol olduğu; bozma kararı lehine olan tarafın ıslaha başvuramamasından dolayı alacağını

⁹ Mahkemeye erişim hakkı, herkesin medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin iddialarını mahkeme önüne getirme hakkını ve aşılması güç bir engelle karşılaşmamasını ifade etmektedir. Mahkeme erişim hakkının unsurlarından biri dava açma hakkıdır. Medeni usûl hukukun bakımından mahkemeye erişim hakkı konusunda detaylı bilgi için bkz. Sezin Aktepe Artık, *Medeni Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı* (Ankara: Seçkin, 2014), 74 vd.

¹⁰ Akil ve Büyük, "Yargı Kararları Işığında Bozmadan Sonra Islah," 25 vd.

tahsil edemeyecek olması nedeniyle haksızlığa yol açıldığı ileri sürülmüştür. Islaha izin verilmemesi gerektiğini ileri süren üyeler ise daha ziyade davanın tamamen ıslah edilmesi suretiyle dava sebeplerinin ve davanın tamamen değiştirilmesi tehlikesinin doğacağı, davaların sürüncemede kalacağı ve sonuçlandırılmayacağı gerekçelerini ileri sürmüştür.

Müzakere edilen görüşlerden ve kararın gerekçesinden çıkan sonuç, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nda çoğunluğun esasında bozmadan sonra ıslaha izin verilmemesinin mahzurları olmasına rağmen, kanunda bu konuda açık bir düzenleme olmaması, 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararının gerekçelerinin benimsenmesi ve tarafın ek dava açma imkanının olması nedeniyle kategorik bir yaklaşımla ıslah türleri ve ıslahın amacı bakımından bir ayırım yapmadan, bozmadan sonraki tahkikat sürecinde ıslah yolunun tamamen kapatılması olmuştur.

II. 7251 SAYILI KANUNLA HMK M. 177'YE EKLENEN İKİNCİ FIKRA İLE BOZMADAN SONRA ISLAHIN MÜMKÜN HALE GELMESİ

7251 sayılı Kanunla¹¹ HMK m. 177'ye eklenen ikinci fıkra ile kanun yolu incelemesinden sonra dosyanın tekrar ilk derece mahkemesine gönderilmesi halinde ıslaha izin veren yeni bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, temyiz incelemesi sonucunda Yargıtay tarafından bozma karardan veya istinaf incelemesi sonucunda bölge adliye mahkemesinin kaldırma karardan sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, ilk derece mahkemesinin tahkikata ilişkin bir işlem yapması hâlinde, tahkikat sona erinceye kadar da ıslah yapılabilir. Ancak bozma kararına uymakla ortaya çıkan hukuki durum ortadan kaldırılamaz (HMK m. 177/2).

Kanun değişikliğinin gerekçesinde¹², öncelikle bozmadan sonra ıslahın öğretide ve uygulama çok tartışmalı bir konu olduğu, en son 2016 tarihli içtihadı birleştirme kararıyla 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararının geçerliliğini koruduğu tespit edilmiştir. Değişiklik gerekçesi olarak ise iş yükünün azaltılması ve usûl ekonomisi ilkesinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla kanun yolu incelemesi sonucunda dosyanın ilk

¹¹ RG, 28.7.2020, S. 31199.

¹² 7251 s.K., Madde Gerekçesi, <<https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D27/Y3/T2/WebOnergeMetni/f8bd5371-6e30-4bee-b63e-fa1614aec219.pdf>>, Erişim tarihi: 20 Haziran 2023.

derece mahkemesine gönderilmesi ve ilk derece mahkemesinde tahkikata ilişkin işlem yapılması halinde ıslaha izin verildiği belirtilmiş¹³, ancak ıslah hakkının davada bir kez kullanılması kuralının değişmediği vurgulanmıştır¹⁴. Ayrıca ıslah hakkının bu aşamada kullanılabilmesinin ancak usûli kazanılmış hak ve aleyhe hüküm verme yasağı kurumlarına aykırı olamayacağına işaret edilmiştir.

7251 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, kanun yolu incelemesinden sonra ıslaha izin verilmiş, daha önce öğretide ve içtihadı birleştirme kararlarında dile getirilen usûli kazanılmış hakkın ve aleyhe karar verme yasağının ihlal edilmemesine yönelik önlem alınmıştır. Madde gerekçesinde verilen örnek de bu görüşü destekler mahiyettedir. Buna göre, ilk derece mahkemesi tarafından verilen asıl alacak ve faizin kabulüne dair karar istinaf edilir, bölge adliye mahkemesi istinaf başvurusunun esastan reddine karar verir, bu karar ise temyiz edilir ve inceleme sonucunda temyiz başvurusunun ana para yönünden reddine ancak faiz yönünden kabulüne karar verilerek dosya ilk derece mahkemesine gönderilirse, artık ıslahla ana para talebi artırılamaz. Kanun yolu incelemesinden sonra dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi halinde, talep sonucunun artırılmasına ilişkin bir ıslah ile kesin hüküm artık ortadan kaldırılamaz.

Kanun değişikliği sonucunda, ıslah türleri ve ıslahın konusu bakımından bir ayırım yapılmaksızın bozma veya kaldırma kararından sonra ıslaha izin verilmekle birlikte, maddenin gerekçesinde verilen örnek (uygulamada en sık karşılaşılan), talep sonucunun artırılmasına yönelik ıslaha ilişkindir. Buna göre, bozma veya ilk derece kararının kaldırılması kararından sonra ıslaha izin veren yeni hükümle, talep sonucunun kanun yolu incelemesinden sonra ıslahla artırılamamasından kaynaklanan ve hak aramayı zorlaştıran önceki düzenlemenin değiştirilmek istendiği ifade edilebilir.

¹³ Yargıtayın 1948 ve 2016 tarihli İçtihadı Birleştirme kararlarına yönelik eleştirilerde de usûl ekonomisi ilkesinin göz ardı edilmemesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bkz. Nurbanu Erzurumlu Işık, *Medeni Usûl Hukukunda Yorum-Hukuk Yaratma ve İçtihadı Birleştirme Kararları* (İstanbul: On İki Levha, 2023), 373 vd.

¹⁴ ıslah hakkının daha önce kullanılmamış olması gerektiği ve bir kez kullanılabilceği yönünde bkz. Ali Cem Budak ve Varol Karaaslan, “7251 Sayılı Kanunla Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler,” *İstanbul Barosu Dergisi* 95, 5 (2020): 29.

III. ANAYASA MAHKEMESİNİN BOZMADAN SONRA ISLAHA İLİŞKİN KARARLARI

A. Tekin (Kavurkacı) Ve Diğerleri (B. No: 2013/1932, 17/7/2014) Kararı

Anayasa Mahkemesi, bozma kararından sonraki ıslaha ilişkin daha eski tarihli kararında¹⁵ başvurucuların ıslah taleplerinin *bozmadan sonra ıslah* yapılamayacağı gerekçesiyle reddedilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yönündeki iddialarını mahkemeye erişim hakkı kapsamında incelemiştir. Anayasa Mahkemesi, bu kararında bozma kararına uyulmasından sonra ıslah yoluna başvurulamamasının nedeninin öğretide usûle ilişkin müktesep hakkın korunması olarak açıklandığını ifade etmiştir. Yüksek Mahkeme, Yargıtay uygulamasını göz önünde bulundurarak, bozmadan sonra ıslah yapılıp yapılamayacağı hususuna ilişkin hukuki ve pratik bir belirsizliğin bulunmadığını; davasını vekille takip eden başvurucunun ıslah talebinin mevcut koşullarda reddedileceğini bilebilecek durumda olduğunu, yine başvurucunun ıslah yerine ek dava yoluyla talepte bulunabileceğini belirterek mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. Söz konusu karar öğretide haklı olarak eleştirilmiştir¹⁶.

B. Ziyinet Benli (B. No: 2019/23977, 15/2/2023) Kararı

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru üzerine verdiği güncel kararında ise aksi yönde bir değerlendirme ile hak ihlali olduğunu tespit etmiştir¹⁷. Bu karara konu olayda bireysel başvuru 7251 sK ile HMK m. 177/2 değişikliği yapılmadan önce yapılmış ancak Anayasa Mahkemesi kanun değişikliğinden sonra kararını vermiştir. Karar Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin güncel bakış açısını göstermesi nedeniyle aşağıda daha kapsamlı özetlenmiştir.

1. Karara Konu Olay

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru; tahkikata devam edilmesine rağmen bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle ıslah talebinin reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının,

¹⁵ AYM, *Tekin [Kavurkacı] ve diğerleri*, B. No: 2013/1932, 17.7.2014 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

¹⁶ Akil ve Büyük, “Yargı Kararları Işığında Bozmadan Sonra Islah,” 24 vd.

¹⁷ AYM, *Ziyinet Benli [GK]*, B. No: 2019/23977, 15.02.2023, (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

yargılamanın uzun sürmesi nedeniyle de makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkindir.

Bireysel başvuru yapan tarafın eşi, işyerinde çıkan yangın sonucu yanarak ölmüştür. Başvurucu, söz konusu olay üzerine fazlaya ilişkin hakları saklı tutulmak kaydıyla 100.000 TL maddi ve 100.000 TL manevi tazminat istemiyle ilk derece mahkemesinde dava açmıştır. Dava dosyasında verilen görevsizlik kararı nedeniyle dava uzun sürmüştür; nihayet davanın esası hakkında karar veren mahkeme, davacının maddi tazminat talebinin reddine, manevi tazminat talebinin ise kabulüne karar vermiştir. Davacının kararı temyiz etmesi üzerine, Yargıtay 21. Hukuk Dairesi ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur. Bozma kararında ilk derece mahkemesinin hükmüne esas alınan bilirkişi raporunun rücuen tazminat dosyasında alınan rapor ile çelişkili olduğu, işçi sağlığı-iş güvenliği konularında uzman bilirkişi heyeti tarafından konunun yeniden incelenmesi, kusur raporlarındaki çelişkinin giderilmesi ve çıkacak sonuca göre karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İlk derece mahkemesi bozma kararı üzerine kusur oranlarının belirlenmesi ve daha önceki kusur raporları arasındaki çelişkinin giderilmesi yönünde bilirkişi incelemesi yaptırmıştır. Bilirkişi raporunda başvurusunun maddi zararının 373.446,28 TL olduğu belirtilmiştir. Bunu üzerine, davacı taraf ilk derece mahkemesinde maddi tazminat talebini ıslah ederek arttırmıştır. İlk derece mahkemesi, davanın kabulü ile davacı başvurucuya 373.446,28 TL maddi ve 100.000 TL manevi tazminat ödenmesine karar vermiştir.

Bu kararın temyiz edilmesi üzerine, ilgili hukuk dairesi Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 4/2/1948 tarihli ve E.1944/10, K.1948/3 sayılı kararında belirtildiği üzere, bozma kararından sonra ıslah yapılmasının mümkün olmadığı ve davacının bozma kararından sonra ıslah talebinde bulunduğu gerekçesiyle tekrar bozma kararı vermiş ve dosya ilk derece mahkemesine gönderilmiştir.

İlk derece mahkemesi bozmaya uyarak, davacının bozmadan sonra ıslah talebinde bulunduğu ve bozmadan sonra ıslah yapılmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle ıslah talebinin reddine, dava dilekçesinde talep edilen miktarla bağlı kalınarak başvuru lehine 100.000 TL maddi, 100.000 TL manevi tazminata karar vermiştir. Bu karar da temyiz edilmiş, nihayet ilgili dairenin 16/4/2019 tarihli kararıyla onanmıştır.

Davacı taraf, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvurucu, dilekçesinin ıslahla ilgili bölümde, dava tarihi itibarıyla belirsiz olacak davası bulunmaması nedeniyle davanın kısmi dava olarak açıldığını, maddi zararının bilirkişi raporuyla belirlendiği tarih itibarıyla ek dava açma süresinin sona erdiğini, bu suretle ek dava açma hakkının da elinden alındığını ve bozma kararı sonrası ıslah yoluna başvurulamayacağı gerekçesiyle ıslah edilen kısım yönünden davasının reddedilmesi nedeniyle zarara uğradığını ileri sürmüştür.

2. Anayasa Mahkemesinin İnceleme ve Değerlendirmesi

Anayasa Mahkemesi konuyu ıslahla ilgili 1086 sayılı Hukuk Muhakemeleri Usûlü Kanunu ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun ıslahın zamanına ilişkin hükümleri ve 6100 sayılı HMK'nın yürürlüğüne ve mevcut davalarda uygulanmasına ilişkin hükümleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6'ncı maddesi ve konuya ilişkin AHİM kararları, Anayasanın hak arama hürriyetini düzenleyen 36'ncı maddesi, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasını düzenleyen 13'üncü maddesi yönünden incelemiştir. Kararın gerekçesindeki önemli noktaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Anayasa Mahkemesi kararında adil yargılanma hakkına ilişkin AHİM kararlarına atıfta bulunmuştur. İlgili AHİM kararları ise özetle, adil yargılanma hakkının kurucu unsurlarından birinin mahkemeye erişim hakkı olduğunu, bu kapsamda herkesin kişisel hakları ve yükümlülükleriyle ilgili her türlü iddiasını bir mahkeme veya bir yargı yeri önüne çıkarma hakkının güvence altına alındığını; bu hakkın mutlak olmadığını ve belirli ölçüde sınırlanabileceğini; ancak bu sınırlamanın mahkemeye erişim hakkının özünü zedeleyecek şekilde olamayacağını, meşru bir amaç taşımayan ve uygulanan araç ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılık ilişkisi olmayan hallerde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin birinci fıkrasının ihlal edildiğini; süre sınırı getiren kuralların ilgililerin başvuru yollarına müracaatlarını engelleyecek mahiyette olmaması gerektiğini; bu ilkeler uyarınca mahkemelerin dava açılabilmesi için öngörülen yasal yükümlülükleri uygularken hem yargılama adaletinin zayıflamasına yol açacak düzeyde aşırı şekilcilikten¹⁸ hem de kanunlarda öngörülen usûle ilişkin

¹⁸ Medeni usûl hukukunda şekil ile şekilcilik farklı kavramlardır. Şekilcilik, "şekil kurallarına sıkı sıkıya bağlı olmayı veya kanun koyucunun, maddî hukukun kişilere tanıdığı hakka ulaşmayı zorlaştıracak veya engelleyecek nitelikte kurallar

gereklilikleri abes hâle getirecek seviyede aşırı esneklikten kaçınması gerektiğini, düzenlemelerin davaların esasının mahkeme tarafından karara bağlanmasını önleyecek bariyerler oluşturma fonksiyonu görmeleri durumunda mahkemeye erişim hakkının zedeleneceğini ifade etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 36'ncı maddesinin birinci fıkrası uyarınca "*Herkesin, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğunu*"; mahkemeye erişim hakkının, Anayasada güvence altına alınan hak arama özgürlüğünün bir unsuru olduğunu; bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle ıslah talebinin reddedilmesinin mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahale niteliğinde olduğunu tespit etmiş ve bu müdahalenin ihlal oluşturup oluşturmadığını incelemiştir.

Söz konusu müdahaleyi Anayasa'nın "*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması*" başlıklı 13' üncü maddesine¹⁹ göre inceleyen Mahkeme; müdahalenin belirtilen koşullara uygun olmaması halinde Anayasa'nın 36'ncı maddesini ihlal edeceğini ifade ederek, bozmadan sonra ıslaha izin verilmemesini Anayasa'nın 13. maddesinde düzenlenen kanun tarafından öngörülme, haklı bir sebebe dayanma ve ölçülülük ilkesine aykırı olmama koşullarına uygun olup olmadığı yönünden değerlendirmiştir.

Anayasa Mahkemesi "bozma kararından sonra ıslah yapılmasının mümkün olup olmadığı hususunun" Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından ilk kez ele alınmakta olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme daha önce ıslah konusunda inceleme yaptığını kabul etmekle birlikte, bozma kararı sonrasında ıslah talebinin ne şekilde ele alınacağına yönelik Yargıtay dairelerinin farklı değerlendirmelerinin ve bahsi geçen hususa ilişkin son kanun düzenlemesinin de göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret

koyması ya da uygulayıcının o alanda geçerli olan şekil kurallarını, maddî hukukun tanıdığı hakka ulaşmayı zorlaştıracak veya engelleyecek şekilde yorumlaması ve uygulaması olarak" ifade edilmektedir. Bkz. İbrahim Ermenek, "Medeni Usûl Hukukunda Şekilcilik," *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, 1 (2000): 142, dn. 10.

¹⁹ "*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.*"

etmiş; ıslah talebinin bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin kanuni dayanağının bulunup bulunmadığını incelemiştir.

Anayasa Mahkemesi, kararında ıslahla ilgili olarak 1086 sayılı mülga Hukuk Muhakemeleri Usûlü Kanununun 87' nci maddesinin iptaline ilişkin kararının gerekçelerine işaret etmiş, özetle aşağıdaki hususları vurgulamıştır:

“1086 sayılı mülga Kanun’un 87. maddesinin “Müddei ıslah suretiyle müddeabihi tezyit edemez.” şeklindeki son cümlesi yapılan başvuru neticesinde Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmiş ve dava açıldıktan sonra davacının müddeabihi ıslah yoluyla artırmasını önleyen itiraz konusu kuralın bir hakkın elde edilmesini zorlaştırdığı, hak arama özgürlüğünün en önemli iki ögesini oluşturan sav ve savunma haklarını kısıtladığı, davacıyı ikinci kez dava açmaya zorladığı, davacıların haklarını en kısa sürede ve en az giderle almalarını engellediği, hak arama özgürlüğünü önemli ölçüde zorlaştırması nedeniyle demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmadığı, davaların en az giderle ve olabildiğince hızlı biçimde sonuçlandırılmasına engel olduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir (AYM, E.1999/1, K1999/33, 20/7/1999).”

Mahkemeye göre, hem 1086 sayılı HUMK hem de 6100 sayılı HMK bozmadan sonra ıslahı yasaklayan açık veya örtülü bir hüküm içermemektedir. Bozmadan sonra ıslah yapılamayacağına yönelik genel kural içtihatlarla belirlenmiştir. Ayrıca YİBGK'nın 4/2/1948 tarihli bozmadan sonra ıslah yapılamayacağına dair kararında, tahkikat bozma kararından önceki ilk derece mahkemesindeki tahkikat aşamasıyla sınırlandırılmış, bozma kararından sonraki tahkikata ilişkin değerlendirme yapılmamıştır. YİBGK kararlarının temelinde, bozma kararına uymakla ortaya çıkan hukuki durumların ortadan kaldırılmaması gibi makul bir gerekçe bulunmaktaysa da bozma kararından sonra tahkikata devam edilen hallerde ıslah yapılamaması, “kanunilik ölçütü” bakımından öngörülemeyen bir durumdur. Kanunilik ilkesi, hak ve özgürlüklerin, bunlara yapılacak müdahalelerin ve sınırlandırmaların kanunla düzenlenmesi, bu haklara keyfi müdahalenin önlenmesi anlamına gelmektedir. İslah yoluyla bedelin artırılabilmesine izin verilmesinin sebebi, davayla ilgili bilgi ve belgelerin karşı tarafta olması veya dava tarihi itibarıyla alacağın miktarının bilinmesinin mümkün olmamasıdır. İslah yolu, “adil yargılanma hakkının” ve bu kapsamda “mahkemeye erişim hakkının” kullanılabilmesi için gerekli olup, yargılamada ıslah veya başka bir yolla bedelin artırılmasına imkân tanınması gerekir. İslah hakkının tanınmaması

veya ıslaha başvurunun güçleştirilmesi, hak arayanlara aşırı külfet yüklemekte ve başka bir imkânın da bulunmaması nedeniyle, mahkemeye erişim hakkına yönelik ağır bir müdahale oluşturmaktadır. Tarafa yüklenecek aşırı bir külfet olmaması için, bozmadan sonra ıslahı tamamen yasaklamak gibi kategorik bir yaklaşım yerine, bozma kararından sonra zararın veya alacağın miktarının belirlenmesi için tahkikata devam edilen hallerde, somut olayın koşulları dikkate alınarak yorum ve değerlendirme yapılmalıdır. Bu bağlamda “Anayasa’ya uygun yorum ilkesi” ne işaret eden Anayasa Mahkemesi, mahkemelerin hukuk kurallarını Anayasa hükümlerini dikkate alarak, anayasal ilke ve güvenceleri gözeterek yorumlamasının mecburi olduğunu belirtmiştir. Anayasa’ya uygun yorum ilkesi, hâkimin hukuk kurallarını yorumlama serbestisinin sınırını oluşturmaktadır. Bozmadan sonra ıslahı mutlak surette yasaklamak, temel hak ve özgürlükleri daraltıcı bir yorumdur. Bütün uyuşmazlıklar yönünden bozma kararından sonra ıslah yapılmasının mümkün olmadığının kategorik olarak kabul edilmesi, “mahkemeye erişim hakkını” önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Kategorik bir yaklaşımla, hiçbir istisna tanımadan, her durumda bozmadan sonraki tahkikatta ıslahı yasaklayıcı bir yorum yapılması, öngörülemez bir durum yaratır ve kanunilik ilkesine aykırıdır. Bozmadan sonra tekrar tahkikata dönüldüğünde, ıslaha izin verilmemesi nedeniyle “mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin kanuni bir dayanağı yoktur”. Sonuç olarak adil yargılanma hakkı kapsamında mahkemeye erişim hakkı ihlal edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, ihlal kararında belirtilen Anayasaya aykırılıkları gideren ve kararda ortaya konulan ilkelere uygun yeni bir karar verilmesi için kararın bir örneğinin ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar vermiştir. Bu karar ilk derece mahkemesinde davanın yeniden görülmesi ve yeni bir karar verilmesi için özel bir yargılamanın iadesi sebebi olup (6216 sK m. 50/2), ilk derece mahkemesinin bu karar uyarınca yargılama yapması ve karar vermesi gerekmektedir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda bozmadan sonra ıslaha izin veren yeni bir düzenleme yapılmışsa da, Anayasa Mahkemesinin kararı, bu değişiklik yürürlüğe girmeden önceki dönemde bozmadan sonra ıslaha izin verilmeyen dava dosyalarında -hangi aşamada olursa olsun- dikkate alınmalıdır. Zira aksi yöndeki uygulamalar nedeniyle konunun tekrar bireysel başvurulara konu olması mümkündür. Ayrıca mahkemeler hukuku resen bilmek ve uygulamakla yükümlü olup, Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlüklere ilişkin kararları da diğer içtihatlar gibi hukukun yardımcı

kaynakları arasında yer aldığından, hukuk mahkemeleri tarafından baktıkları davalarda dikkate alınmalıdır. Hâkim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır (TMK m. 1).

IV. ISLAHIN ZAMANIYLA İLGİLİ KANUN DÜZENLEMESİNİN VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARININ İSTİNAFA YANSIMASI

A. Genel Olarak

Mahkemeye erişim hakkının Anayasa'nın 13'üncü maddesinde ölçülülük ilkesine aykırı olarak sınırlandırılması sorunu, bozmadan sonra dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi halinde ıslaha izin veren düzenlemeyle çözülebilemiş değildir. Zira Yargıtay temyiz incelemesi sonunda bozma kararı verirse, dosyayı tahkikat yapılmak üzere ilk derece mahkemesine gönderebileceği gibi bölge adliye mahkemesine de gönderebilir. Kanuna göre, bölge adliye mahkemesi ilk derece mahkemesi kararının hukuka uygun olduğu sonucuna varır, istinaf başvurusunu kabul eder ve yapacağı yargılama sonucunda ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak davanın esası hakkında yeni bir karar verirse, bu karar hukuki yararı olan tarafça temyiz edilebilir. Bu ihtimalde, Yargıtay temyiz incelemesi sonunda yeniden tahkikat yapılmasını gerektirecek şekilde bozma kararı verirse, dosyayı ilk derece mahkemesine değil, bölge adliye mahkemesine gönderir. Zira bölge adliye mahkemesi ilk derece kararını kaldırarak davanın esası hakkında kendisi inceleme yapmış ve karar vermiştir. Bu durumda bölge adliye mahkemesi artık Yargıtayın bozma kararı uyarınca ilk derece mahkemesinin kararının doğru olduğu ve bu nedenle istinaf başvurusunun reddine karar verilmesi gerektiği sonucuna varsa dahi ilk derece mahkemesi kararını ele alarak dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar veremez. Yargıtayın kararlarına göre, bölge adliye mahkemesi tahkikatı tamamlayarak davanın esası hakkında bizzat karar vermelidir. Açıkladığımız üzere bu karar ilk derece mahkemesinin kararının aynısı olabilir veya bölge adliye mahkemesi farklı bir karar da verebilir²⁰.

²⁰ “35. İstinaf bir kanun yolu olmakla birlikte temyiz kanun yolundan farklı olarak ilk derece mahkemesi kararının denetlenmesi yanında aynı zamanda gerektiğinde yeni bir yargılama yapılması ve hüküm mahkemesi gibi karar verilmesi söz konusudur. 36. İlk derecedeki tahkikatın amacı, uyuşmazlıkla ilgili tarafların delillerini toplayıp değerlendirdikten sonra uyuşmazlığı çözüp karar bağlamak iken temyiz incelemesinin amacı denetimdir. İstinafta ise, hem ilk derece mahkemesinin gerçekleştirdiği tahkikat

Bozma kararından sonra dosya bölge adliye mahkemesine gönderilmiş, bölge adliye mahkemesi bozmaya uyarak kararda işaret edilen ilke ve gerekçeleri dikkate alıp yeniden tahkikat yapmış ve bu tahkikat neticesinde tarafın ıslaha başvurarak talep sonucunun artırılmasını gerektiren yeni bir durum ortaya çıkmışsa, Kanundaki düzenlemeler nedeniyle ıslaha başvurmak mümkün değildir. Zira HMK m. 177/2’de bozmadan sonra dosyanın sadece ilk derece mahkemesine gönderilmesi halinde ıslaha izin vermiş, dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderilmesi haline ilişkin bu maddede bir hükme yer vermemiştir. Bununla birlikte istinaf derecesinde yapılamayacak işlemleri düzenleyen 357’nci maddede, istinaf incelemesinde ıslah yasaklandığından, iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde bozmadan sonra dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderilmesi halinde ıslah yolunun kapalı olduğu sonucuna varılır.

Kanımızca hem 177’nci maddenin ikinci fıkrasındaki “*dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, ilk derece mahkemesinin tahkikata ilişkin bir işlem yapması hâlinde*” ifadesinde “*dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, ilk derece mahkemesinin*” ibaresi hem de 357’nci maddede istinafta yapılamayacak işlemleri düzenleyen hükümdeki “ıslah” ibaresi Anayasa’nın adil yargılanma hakkı ve bu kapsamda mahkemeye erişim hakkını düzenleyen 36’ncı maddesini, Anayasa’nın 13’üncü maddesinde öngörülen ölçülülük ilkesine aykırı şekilde sınırlandırarak ihlal etmektedir. Bu ihlal, bozmadan sonra dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderildiği haller yanında, ilk derece mahkemesi kararının istinaf edilmesi üzerine bölge adliye

denetlenir, hem de gerekirse yeniden inceleme yapılarak karar verilir. Zira istinaf yolunda sadece hukukî denetim değil, aynı zamanda maddi vakıa denetimi de yapılmaktadır. Bu açıdan istinaf incelemesi ne ilk derece yargılamasının ne de temyiz özelliğini tam olarak taşımaktadır. ... 51. Diğer yandan bölge adliye mahkemesinin ilk derece mahkemesi kararını kaldırarak düzelterek veya yeniden esas hakkında hüküm vermesi ve bu hükmün de Yargıtay tarafından bozulması ile ilk derece mahkemesi kararı hayatiyetini kaybetmiş olur. Hüküm mahkemesi sıfatıyla esas hakkında verdiği karara ilişkin bozma ilamına uyan bölge adliye mahkemesinin hüküm mahkemesi sıfatı devam ettiği için bozma kararına uygun olarak esas hakkında uyumsuzluğa sona erdirecek, infaza elverişli bir karar vermesi gerekir. Aksine hukuk dünyasında geçerli ve sonuç doğurabilir bir ilk derece mahkemesi kararı varmış gibi bu karara yönelik istinaf incelemesi yapılarak istinaf başvurusunun veya başvurularının esastan reddine karar verilmesine olanak bulunmamaktadır. ... ” YHGK, E. 2021/11-334, K. 2022/1021, 22.06.2022, (Legalbank).

mahkemesinde yapılan istinaf incelemesinde de ıslahın mümkün olmaması nedeniyle istinaf incelemesi bakımından ortaya çıkmaktadır.

İstinaf derecesinde ıslahın yasaklanması kural olarak, Türk hukukunda sınırlı istinaf sisteminin benimsenmesinin bir sonucudur. Sınırlı istinaf sisteminde istinafin amacı, ilk derece mahkemesinde görülen ve yürütülen yargılamada karar verildiği tarih itibariyle kararın doğru olup olmadığının denetlenmesi, eğer yargılama eksik veya hatalı ise veya karar hukuka aykırı ise tahkikat eksikliğini tamamlayarak somut olayda doğru karar verilmesini sağlamaktır. Başka bir deyişle istinafin amacı, ilk derece mahkemesinin hatalarını düzeltmek olup tarafların hatalarını düzeltmeye yönelik bir başvuru yolu değildir. Ayrıca istinaf öncelikle bir denetim yargılaması olduğundan, ancak kanun yolu denetimi sonucunda hata olduğu ortaya çıkan konularda tahkikat yapılabilir. Bu sebeple istinaf derecesinde yeni bir dava veya karşı dava açılmasına, davaya müdahale edilmesine, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmeyen iddia ve savunmaların (vakıaların) ileri sürülmesine izin verilmediği gibi dava konusunun değiştirilmesine, yeni dava konusunun davaya eklenmesine, iddia ve savunmaların değiştirilmesine izin verilmemiş; buna imkân tanıyan ıslah da yasaklanmıştır. Kanun koyucu ıslah türleri bakımından ayırım yapmadığından, istinaf derecesinde dava ne tamamen ne de kısmen ıslah edilebilir.

Bazı işlemler bakımından getirilen bu yasağın amacı, istinaf derecesinde yapılan tahkikatı ve istinaf incelemesi sonucunda verilecek kararı ilk derece mahkemesi kararını denetlenmesiyle sınırlamak, bir davanın ilk kez istinafta açılmasını veya dava konusu talebe ilişkin iddia ve savunmaların ilk kez istinaf derecesinde ileri sürülmesini engellemektir. Burada asıl amaç, istinaf incelemesini ilk derece mahkemesinde kararın verildiği tarih itibariyle tespit edilmiş olan dava malzemesi ile sınırlandırmak, tarafların haklarını etkin bir yargılamayla ve makul bir süre içinde elde etmelerini sağlamaktır.

Kanun koyucunun hak arama hürriyetini, mahkemeye erişim hakkını ve bu kapsamda dava hakkını usûl kuralları ile sınırlandırması mümkündür. Zira hak ve taleplerin belirli bir usûl kesiti olmaksızın sınırsız biçimde ileri sürülmesine izin vermek, mahkemelerin yükünü katlanılmaz derece artıracığı gibi yargılamaları sürüncemede bırakacak ve yargılamanın etkinliğini azaltacaktır. Ancak bu sınırlama yapılırken, yukarıda Anayasa Mahkemesinin bozmadan sonra ıslahla ilgili hükmün Anayasa'ya aykırılığını tespit eden ihlal kararındaki gerekçelerinde ortaya koyduğu üzere, Anayasa'ya uygun yorum yapılmalı, Anayasa'da düzenlenen eşitlik ilkesi, hak arama hürriyeti,

mahkemeye erişim hakkı²¹ gibi temel hakların kullanılması engellenmemelidir. Usûl hükümlerinin yorumunda ve yeni usûl hükümlerinin düzenlenmesinde hak arama hürriyetini sınırlamayan veya en az sınırlayan yorum ve sonuç tercih edilmelidir²².

Anayasaya uygun yorumdan anlaşılması gereken, öncelikle Anayasadaki usûl hukukuna ilişkin kurallara uygun yorumdur. Bu bağlamda usûl ekonomisi ilkesi (AY m. 141/4), adil yargılanma hakkı, mahkemeye erişim hakkı, hukuki dinlenilme hakkı (AY m. 36) ve bu kuralların sınırlandırılmasında etkili olan ölçülülük ilkesinin (AY m. 13) dikkate alınması medeni usûl hukuku kurallarının ve bu kuralların yorumunun Anayasaya uygunluğu açısından önemlidir. Anayasaya uygun yorum yapılması etkin hukuki korunmanın sağlanması bakımından bir gerekliliktir²³.

Ayrıca, medeni usûl hukukunun amacı dikkate alınmalı ve maddi hukukun düzenlediği hakların zarar görmemesine veya en az zarar görmesine hizmet edecek bir yorum tercih edilmelidir. Şekil kurallarına çok katı bağlı kalınması, başka bir deyişle ihtiyaçlara göre şekil kurallarının düzenlenmemesi veya yorumlanmaması durumunda, kişilerin haklarını kullanmaları engellenir²⁴. Şekil kuralları keyfiligi önleyerek, yargılamada disiplini sağlayarak hukuki güvenliği gerçekleştirmekteyse de bu amaçları gerçekleştirmek için şekil kurallarında aşırılığa gidilmesi veya taraf işlemlerinin katı biçimde kısıtlanması, tarafların kanunlarla korunan menfaatlerinin ve haklarının gerçekleştirilmesinin önünde engel olmamalıdır²⁵.

²¹ Mahkemeye erişim hakkı konusunda bkz. Cumhuriyet Rüzgaresen, *Medeni Muhakeme Hukukunda Usûl Ekonomisi İlkesi* (Ankara: Yetkin, 2013), 67. Mahkemeye erişim hakkının tanınmış olmasının tek başına hakkın gerçekleştirilmesi bakımından yeterli olmadığı, fiilen bu hakkı kullanma imkanının tanınmış olması gerektiği yönünde bkz. Gökhan Çayan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkı,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 28 (2016): 238.

²² Ali Cem Budak ve Varol Karaaslan, *Medeni Usûl Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2022), 17 vd.

²³ Işık, *Medeni Usûl Hukukunda Yorum*, 75 vd.

²⁴ Budak ve Karaaslan, *Usul*, 18, Kn. 37.

²⁵ Nur Bolayır, “Usûl İşlemlerinde Sakatlıklar Ve Bunların Düzeltilmesi,” *Medeni Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi* 12, 34 (2016): 301; Ermenek, “Şekilcilik,” dn. 66 ve dn. 96. Aşırı şekilciliğin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği yönünde bkz. Çayan, “Mahkemeye Erişim Hakkı,” 254.

B. İstinafta İslah Yasağının Eşitlik İlkesinin Uygulanmasında Oluşturduğu Engel

Bozmadan sonra dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi ve ilk derece mahkemesinin tahkikata ilişkin işlem yapması halinde ıslaha izin verilmesine rağmen bozmadan sonra dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderilmesi ve bölge adliye mahkemesi tarafından tahkikata ilişkin işlem yapılması halinde ıslaha izin verilmemesi sorunu açısından değerlendirdiğinde, Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı bir sınırlamanın var olduğu kanaatindeyiz.

Temyiz incelemesi sonucunda dosyanın ilk derece veya bölge adliye mahkemesine gönderilmesini belirleyen etken, tarafın ihmali ile usûle ilişkin yüklerini yerine getirmemesi veya kendi hatası değil, yargılamayı yürüten alt derece mahkeme(leri) tarafından yapılan hatalar ve kanun koyucunun dosyanın gönderileceği mahkeme bakımından öngördüğü sistemdir. Temyiz incelemesi sonunda dosya Kanundaki düzenleme uyarınca, bölge adliye mahkemesine değil de ilk derece mahkemesine gönderilseydi, davacının kullanabileceği usûli bir imkân, dosya bölge adliye mahkemesine gönderildiği için davacının elinden alınmaktadır. Örneğin, istinafta ıslaha izin verilmezse, bilirkişi incelemesi yapılmaması sebebiyle temyiz incelemesi sonucunda bozma kararıyla dosya bölge adliye mahkemesine gönderilir, bölge adliye mahkemesi tahkikata ilişkin işlemlerden biri olan bilirkişi incelemesini yaptırır ve mahkemeye sunulan rapor sonucunda davacı taraf alacağı miktarının daha fazla olduğunu tespit ederse, dava dilekçesinin talep sonucunu kısmen ıslah ederek alacak miktarını arttıramaz. Bilirkişi incelemesi veya keşif yapılmadan karar verilmiş olması nedeniyle temyiz incelemesi sonucunda dosya ilk derece mahkemesine gönderilirse, daha önce davasını ıslah etmeyen taraf artık ıslah yoluna başvurabilir. Örneğin, keşif sonucunda dava konusu hakkının daha fazla olduğu ortaya çıkarsa, davacı taraf bu hakka ilişkin olarak talebini artırabilir²⁶. Örneğin, ziynet eşyalarının iadesi talebiyle açılan davada, davacı belirli bir sayıda ve türde ziynet eşyasının aynen davalıdan alınmasını veya bu mümkün değilse bedelinin alınmasını talep etmiş, ancak yapılan temyiz incelemesi sonucunda bilirkişi raporunun hatalı olduğu ortaya çıkmış ve yeni alınan bilirkişi raporunda talep edilenlere ek

²⁶ Ejder Yılmaz, "İslahla Davaya Yeni Talep Eklenebilmesi Olanağı," içinde *Prof. Dr. Selçuk Öztekin'e Armağan C. IV*, ed. Ali Cem Budak, Müjgan Tunç Yücel, Serdar Kale, Selman Arısoy, Ali Yaşasın, Esmâ Hande Boztosun Bozkurt (İstanbul: Filiz Kitabevi 2022), 2937.

olarak birkaç ziynet eşyasının daha olduğu ortaya çıkmışsa, bu ziynet eşyalarının bedelinin ilk derece veya istinafta ıslahla ile talep edilmesine izin verilmemesi, hak sahibinin adalete erişimini zorlaştırmaktadır²⁷, onun yeniden dava açması gerekmektedir. Bu durumda esasında somut uyuşmazlıkta verilen karar eksik kaldığından, davacının yeni açacağı davayla diğer ziynet eşyaları da talep edilecek ve yeniden yargılama yapılarak karar verilmesi gerekecektir. Bu durum gereksiz gider, emek ve zaman harcanması nedeniyle usûl ekonomisine, hakkaniyete ve usûlün amaçlarına aykırılık teşkil etmektedir²⁸. Sonuç olarak bozma sebebi aynı olmasına rağmen dosyası bölge adliye mahkemesine gönderilen taraf ıslah hakkını kullanamamaktadır.

C. İstinafta İslah Yasağının Kanunilik İlkesinin Uygulanmasında Oluşturduğu Engel

Bozmadan sonra bölge adliye mahkemesine gönderilen dosyalarda ıslaha izin verilmemesi, Anayasa Mahkemesinin kararında işaret ettiği kanunilik ilkesi açısından da sorunludur. Her ne kadar HMK’da istinaf derecesinde ıslaha izin verilmediği düzenlenmiş gözükmekteyse de bu düzenleme hukuki korunma talebiyle mahkemede dava açan tarafların öngörebileceği bir açıklıkta değildir. Zira bozma kararı sonrasında dosyanın ilk derece mahkemesine mi yoksa bölge adliye mahkemesine mi gönderileceği tarafın öngörebileceği ve önlem alabileceği, onun kontrolünde olan bir durum değildir. Bu ihtimallerden hangisinin gerçekleşeceği, ancak istinaf incelemesi sonucunda bölge adliye mahkemesinin vereceği karara ve temyiz incelemesinin sonucuna göre belirlenir. Tarafın sonucunu belirleyemeyeceği bir durumu dikkate alarak usûl işlemi yapması ise kendisinden beklenmemelidir.

D. İstinafta İslah Yasağının Mahkemeye Erişim Hakkının Kullanılmasına Engel Olması

Anayasa Mahkemesinin tespit ettiği üzere, kategorik olarak ıslahı yasaklamak doğru değildir. İslah yolu, “*adil yargılanma hakkının*” ve bu kapsamda “*mahkemeye erişim hakkının*” kullanılabilmesi için gerekli olup,

²⁷ Usûl ekonomisi ilkesinin işlevleri ve bu bağlamda adalete erişim kolaylaştırması konusunda detaylı bilgi için bkz. Rüzgaresen, *Usûl Ekonomisi*, 62 vd.

²⁸ Yargıtayın ıslahla davaya yeni talep eklenemeyeceğine dair uygulamasına yönelik eleştirileri ve değerlendirmeleri için bkz. Yılmaz, “Davaya Yeni Talep Eklenmesi,” 2935 vd.

davanın esası hakkında karar verilebilen bir yargılamada ıslah veya başka bir yolla bedelin artırılmasına imkân tanınması gerekir. Somut olayda doğru karar verilebilmesi için gerekli tahkikat işlemlerinin ilk derece mahkemesinde veya istinaf kapsamında bölge adliye mahkemesinde yapılıyor olması farklılık yaratmamalıdır. Zira istinaf derecesinde de davanın esası hakkında tahkikat işlemi yapılabilir ve esas hakkında kesin hüküm teşkil edecek şekilde karar verilebilir. Bozma sonrasında dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderildiği hallerde ıslahın yasaklanması ve talep sonucunun artırılmasına olanak sağlayan başka bir imkânın olmaması, taraftan katlanması beklenemeyecek bir külfet olup, mahkemeye erişim hakkını kullanılmasını engelleyecek derecede hak arama hürriyetini sınırlandırmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, 1086 sayılı HUMK döneminde, ıslah ile dava konusunun artırılmayacağına ilişkin kanun maddesinin iptali kararında da dava açıldıktan sonra davacının dava konusunu (talep sonucunu) "ıslah" yoluyla artırmasını önleyen itiraz konusu kuralı, bir hakkın elde edilmesini zorlaştırdığından, "hukuk devleti" ilkesine aykırı bulmuştur. Söz konusu kuralın davacıyı ikinci kez dava açmaya zorlaması, tarafın Anayasa'nın 36'ncı maddesinde düzenlenen iddia ve savunma hakkını kullanmasını güçleştirmesi nedeniyle hak arama özgürlüğünü kısıtladığı, bu sınırlamanın hakkın özüne dokunduğu, makûl ve kabul edilebilir ölçüyü aştığı gerekçesiyle Anayasa'nın 13'üncü maddesini de ihlal ettiği sonucuna varılmıştır²⁹.

V. İSTİNAF DERECESİNDE ISLAH YASAĞININ KALDIRILMASINA DAİR ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Anayasa Mahkemesi, Anayasa hukukunun ilkeleri ile temel hak ve özgürlükler açısından ıslahı konu alan kararlarında, mahkemeye erişim hakkını öngörülemeyen şekilde kısıtlayan, zorlaştıran düzenlemeleri Anayasa'ya aykırı bulmuştur. Bu nedenle bu çalışmada ortaya koyduğumuz sorun da bu perspektif dikkate alınarak çözümlenmelidir. Kanımızca tarafın istinaf derecesinde talep sonucunu artırmasını yasaklayan HMK m. 357 ve bozmadan sonra istinaf derecesinde ıslahı dolaylı olarak yasaklayan HMK m. 177/2, Anayasa'nın hukuk devleti ilkesini, eşitlik ilkesini, adil yargılanma hakkını ve mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği için Anayasa'ya aykırıdır. Bu durum sebebiyle söz konusu hükümler Anayasa Mahkemesinde iptal davasına konu olabileceği gibi, somut olaylarda istinaf derecesinde ıslaha izin verilmemesi

²⁹ AYM, E.1999/1, K.1999/33, 20.07.1999, (RG, 4.11.2000, S. 24220); Erdoğan ve Korkmaz, "Islah," 261; Yılmaz, "Davaya Yeni Talep Eklenebilmesi," 2933.

nedeniyle hak kaybı yaşanması durumunda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılması halinde hak ihlali kararı verilebilecek ve yargılamanın iadesi yolu açılacaktır. Bu nedenle bu hususta kanun değişikliğiyle kalıcı bir düzenleme yapılması uygun olacaktır.

A. İstinafta Talep Sonucunun Artırılmasıyla Sınırlı Olarak Kısmi İslaha İzin Verilmesine Yönelik Düzenleme Yapılması

Yukarıda açıkladığımız gerekçeler dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesinin iptal davasında ve bireysel başvuru kararlarında ortaya koyduğu ilkelere uygun bir düzenleme yapılmamıştır. İslahı kategorik olarak ve mutlak suretle yasaklamak yerine, kanun yollarının ve istinafin amacına uygun olacak bir çözüm üretilmelidir.

Bu bağlamda olması gereken hukuk bakımından istinafta sadece talep sonucunun miktar olarak artırılabilmesi amacıyla kısmi ıslaha izin veren bir düzenleme yapılabilir³⁰. Böylece alt derece mahkemelerin yargılamayı hatalı

³⁰ Muhammet Özkes, “Kanun Yolları,” içinde *Pekcanitez Usûl-Medeni Usûl Hukuku C. III*, ed. Hakan Pekcanitez, Muhammet Özkes, Mine Akkan, Hülya Taşkorkmaz (İstanbul: On İki Levha, 2017), 2248; Erdoğan ve Korkmaz, “İslah,” 261; Gündüz, “Dava Değerinin Artırılması,” 211; Budak ve Karaaslan, *Usul*, 227, Kn. 41; Mehmet Akif Tutumlu, “İstinaf Aşamasında ve Sonrasında (Kaldırma Kararından Sonra) İslah ve Artırım Taleplerinin Geçerli Olup Olmadığı,” *Terazi Hukuk Dergisi* 15, 166 (2020): 1292-1297; Mehmet Akif Tutumlu, “Bozma ve Kaldırma Kararlarından Sonra İslahın Yapılma Şartları (7251 Sayılı Kanun Değişikliği),” *Terazi Hukuk Dergisi* 15, 170 (2020): 2140-2144; Deniz Meraklı Yayla, *Medenî Usûl Hukukunda İstinaf Kanun Yolunda Yeniden Tahkikat Yapılması* (Ankara: Yetkin, 2014), 52; Aslı Aykutalp, *İstinaf Yargılamasında Yapılamayacak Taraf Usûl İşlemleri* (İstanbul: On İki Levha, 2021), 135; İstinaf incelemesi sonucunda ilk derece kararının tahkikat yapılarak kaldırılması halinde veya temyiz incelemesi sonucunda usûle ilişkin olarak bozma kararı verilmesi halinde ilk derece mahkemesinde ya da bölge adliye mahkemesinde tahkikat yapılması halinde bir kez ıslaha izin verilmesi gerektiği yönünde bkz. Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin (2020) Değerlendirilmesi,” *Lexpera Blog*, <<https://blog.lexpera.com.tr/hmk-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifinin-2020-degerlendirilmesi/>>, Erişim tarihi: 8.7.2023, Başlık 19; Aybüke Uzunpınar Tüfek, “Kısmi Davada İslah,” *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, 2 (2021): 546; Davacının dava sebepleriyle birlikte talep sonucunu da değiştirmesi halinde davanın tamamen ıslahından, dava sebepleri ile talep sonucunun genişletilmesi halinde ise kısmen ıslahtan söz edilir. Kısmen ıslahta eski yargılamaya devam edilmekte sadece davaya yeni talepler veya vakıalar eklenir. Bkz. Ercan Özler, *Dava Konusu*, 450. Davanın tamamen ıslahında davacı yeni bir dava

yürütmüş olmaları nedeniyle tahkikata geri dönülmesi ve yeniden tahkikat işlemi yapılan hallerde, ilk derece veya bölge adliye mahkemesi fark etmeksizin, taraf yeniden dava açmak zorunda kalmaksızın hakkını elde etme imkanına sahip olabilir.

İstinafta ıslaha sadece talep sonucunun miktarının artırılması için izin verileceğinden, davanın temelini teşkil eden iddia ve savunmaların değiştirilmesine veya yeni iddia ve savunmaların ileri sürülmesine izin verilmemiş olacağından, yargılamaların uzaması riski ortaya çıkmayacaktır. İstinaf her ne kadar öncelikle kanun yolu denetiminin yapıldığı bir aşama ve bölge adliye mahkemesi de bir kanun yolu mahkemesi ise de aynı zamanda tâli bir vakıa ve hüküm mahkemesidir. Bölge adliye mahkemesi, somut olayda daha doğru bir karar verilebilmesi için gerektiğinde ilk derece mahkemesinin eksiklerini gidermek için tahkikat yapma ve davanın esası hakkında karar verme yetkisine sahiptir. Bu bağlamda kısmi ıslah ile talep sonucunun artırılmasına izin verilmesi istinafın niteliğine aykırı değildir.

Ayrıca ıslah ile talep sonucunun artırılması ek dava niteliğinde bir usûl işlemi olmadığından, istinafta dava açılmayacağına ilişkin kural da ihlal edilmiş olmaz. Kısmi ıslah ile talep sonucunun artırılmasında yeni bir dava dilekçesi verilmediği gibi, yeni bir dava konusu hakkında da hukuki korunma istenmez³¹.

Talep sonucunun artırılması, kanun yolu denetimi sonucunda tahkikata ilişkin bir eksiklik nedeniyle yeniden tahkikat yapılmasından kaynaklanmakta olup, talep sonucunu artırmasına izin verilmeyen tarafın yeni bir dava açmaya

dilekçesi vermek zorunda olmasına rağmen kısmen ıslahta yeni bir dava dilekçesi verilmez, sadece ıslah edilen işleme ilişkin dilekçe verilir. Bkz. İlhan Postacıoğlu, *Medeni Usûl Hukuku Dersleri* (İstanbul: Sulhi Garan, 1975), 460. İdari yargıda, tam yargı davalarında nihai karar (hüküm) verinceye kadar bir defaya mahsus talep sonucunun artırılabilmesine dair hüküm olduğu gerekçesiyle istinaf derecesinde ve istinaf incelemesi sonucunda yeniden karar verilmek üzere dosyanın ilk derece mahkemesine gönderildiği hallerde talep sonucunun artırılabilmesi; ancak bu hak bir kez kullanılabilmesinden istinaf aşamasında daha önce kullanılmamış olması halinde söz konusu olabileceği; buna karşılık temyiz incelemesi yapan Danıştay bir hüküm mahkemesi olmadığından Danıştay'da talep sonucunun artırılamayacağı, yönünde bkz. Mehmet Bardakcı, "Hukuk Muhakemesi Kanunu ile Karşılaştırmalı Olarak Tam Yargı Davalarında Dava Dilekçesinde Talep Edilen Miktarın Artırılması," *Medeni Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi* 12, 35 (2016): 647-649.

³¹ Orhan Eroğlu, "Medeni Usûl Hukukunda İslah" (Doktora Tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2017), 176; Karşı görüş için Gündüz, "Dava Değerinin Artırılması," 211.

zorlanması hak aramanın zorlaştırılmasına yol açar, aynı zamanda yargının iş yükünü de gereksiz şekilde artırır.

Bu kapsamda kısmi ıslah ile sadece mevcut talep sonucunun artırılmasına izin verilmesi mümkün olabilir, yeni bir talebin dilekçeye eklenmesi ise uygun değildir. Zira ilk derece mahkemesinde talep konusu olmadığı için incelenmeyen bir talep hakkında istinaf derecesinde karar verilmesi dar istinaf sistemine uygun değildir. Nitekim ilk derece mahkemesinde talep edildiği halde hakkında karar verilmeyen hususlarda dahi bölge adliye mahkemesi talebin önemli bir kısmı hakkında karar verilmemişse, kendisi karar vermeyip bu konuda karar vermesi için dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verir (HMK m. 353/1/b/6). Örneğin, alacaklı ilk derece mahkemesinde asıl alacağı talep etmiş ancak faiz talep etmemişse, faiz alacağını ilk kez istinaf derecesinde talep edemez. Buna karşılık alacaklı hem asıl alacağı hem faizini talep etmişse, bu taleplerini istinafta artırabilmelidir. Belirtmek gerekir ki istinaf talebini inceleyen bölge adliye mahkemesi talebin önemli bir kısmı hakkında karar verilmemişse dosyayı ilk derece mahkemesine göndermek zorunda olmasına rağmen, talebin önemsiz bir kısmı hakkında karar verilmemişse, bizzat kendisi karar verebilir (HMK m. 353/1/a/6). Talep sonucunun artırılması halinde diğer tarafa cevap hakkı verilmek suretiyle kısmi ıslaha izin verilmesi nedeniyle davanın diğer tarafının hak arama hürriyeti veya hukuki dinlenilme hakkının sınırlanması da söz konusu olamayacaktır.

Islah ile talep sonucunun artırılmasına izin verilmesi ilk talebin ve dayanağı olan vakıaların dava dışına çıkarılması veya dava konusu olmaktan çıkarılması sonucunu doğurmadığından, davadan feragat veya davanın geri alınması tartışması da gündeme gelmeyecektir³².

İstinaf derecesinde kısmi ıslaha izin verilmesi halinde, ıslah bölge adliye mahkemesindeki tahkikat sona erinceye kadar mümkün olabilir. Zira istinaf yargılamasını düzenleyen hükümlerde özel bir düzenleme olmadıkça ilk derece mahkemesinde geçerli yargılama usûlü istinafta da geçerli olacağından (HMK m. 360), ıslah tahkikat sona erene kadar yapılabilir.

Islah hakkı ancak bozma kararı kapsamında kalan ve yeniden tahkikata konu olan hususlarda olabilir. Temyiz incelemesi sonucunda bozma kapsamı

³² Kudret Aslan, *Medeni Usûl Hukukunda Davanın Geri Alınması* (Ankara: Yetkin, 2016), 495.

dışında kalarak kesinleşen hususlarda istinafta ıslah hakkının kullanılması mümkün değildir³³.

Talep sonucunun değiştirilmesi veya artırılmasının ıslaha ihtiyaç duymadan mümkün olduğu haller de istinafta gerçekleşebilir. Örneğin, dava konusunun malın yok olması halinde davaya malın aynı üzerinden devam edilemeyeceğinden bedelin ödenmesi talep edilebilir. Yine dava konusu malın üçüncü kişiye devredilmesi halinde davacı davanın aynı davalıya karşı tazminat davası olarak devam edilmesini isteyebilir. Bu iki örnek olay, dosya istinaftayken gerçekleşirse ıslaha gerek kalmadan talep sonucunda değişikliğe izin verilmesi gerekir. Islaha gerek olan hallerde ise talep sonucunun ıslah ile değiştirilmesine izin verilmesi davanın sürüncemede kalması ve uzaması gibi bir sakınca yaratmayacaktır³⁴.

Ancak sorun kısmi ıslaha izin vermek suretiyle de tam olarak çözülebilir gözükmemektedir. Kısmi ıslaha izin verilse dahi bu kez ıslaha bir kez başvurulabilmesi mümkün olduğundan, daha önce ilk derece mahkemesinde ıslah yoluyla talebini artıran tarafın ikinci kez ıslaha başvuru imkânı olmayacaktır. Nitekim yargılamada çoğu zaman farklı bilirkişi raporları neticesinde alacağın miktarının daha fazla olduğunun anlaşılması halinde ikinci kez ıslaha izin verilmemesi nedeniyle aynı davada talep sonucunun artırılmasının mümkün olmaması ve davacının yeni bir dava açmaya zorlanması hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurduğu ve usûl ekonomisine uygun olmadığı yönünde eleştirilere konu olmaktadır. Bu nedenle davanın niteliğini değiştirmeyen, tahkikatı esasında genişletmeyen, davanın sürüncemede kalmasına neden olmayan ıslah işlemlerinin yargılama devam ettiği sürece birden fazla kez yapılmasına izin verilmesi gerektiği de savunulmaktadır. Bu görüşe göre, daha önce ıslaha başvurulmuş olsa dahi temyiz incelemesi sonucunda bozma kararı verilerek yeniden tahkikata dönülmesi halinde ilk yapılan ıslahın sonuçlarının ortadan kalkacağı ifade edilmiştir³⁵.

İddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı ve ıslaha sınırlı olarak izin verilmesinin amacı, davaya sürekli yeni vakıalar getirilmesini, davanın

³³ Bozmadan sonra ilk derece mahkemesindeki ıslah için aynı yönde Aras, “İslahın Zaman Sınırı,” 24.

³⁴ Aslan, *Davanın Geri Alınması*, 494.

³⁵ Varol Karaaslan, “Kanun Yolları Sistemine Eleştirel Bir Bakış,” *Medenî Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi* 15, 43 (2019): 456 vd; Gündüz, “Dava Değerinin Artırılması,” 208; Aksi yönde Eroğlu, “İslah,” 174.

sürüncemede kalmasını önlemek, yargılamayı disiplin altına almaktır³⁶. İslahın tahkikat sona ermeden önce yapılması da esasen tahkikat sona erdikten sonra davaya yeni vakıa(lar) getirilmesini engellemektir³⁷. Oysa sadece talep sonucunun artırılması, yeni vakıaların davaya getirilmesine neden olmamaktaysa zaten davanın uzamasına yol açacak bir durum söz konusu değildir. İslahın zamanına ilişkin sınırlamanın kategorik ve mutlak surette yapılması, başka bir deyişle her durumda ve talep sonucunun artırılmasını da kısıtlayan şekilde yasak getirilmesi, mahkemeye erişim hakkının kullanımını hakkın özüne dokunacak derecede sınırlandırmaktadır. Sınırlamanın meşru bir amacı olmalı, amaca uygun bir araç seçilmeli ve seçilen araç amaçlanan sonuç ile orantılı olmalıdır.

İlk derece mahkemesinde tahkikat sona erdiği için, talebini artırmak zorunda kalan tarafın daha sonra tahkikata devam edilmesi nedeniyle alacak miktarının daha fazla olabileceğini öngörmesi mümkün olmayabilir. Yargıtayın bozma kararı üzerine yeniden tahkikat yapıldığından, yeni bilirkişi incelemesi yaptırılması ve rapor alınması halinde böyle bir durum söz konusudur³⁸. Hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olmadıkça, yargılamayı uzatmadıkça ve sürüncemede bırakmadıkça, talep sonucunun artırılmasına (ıslah yoluyla) izin vermemek hak kaybına neden olmaktadır. Bu nedenle öğretilerde HMK m. 176/2'de yer alan "aynı davada" ifadesinin "aynı tahkikatta" şeklinde yorumlanmasının Anayasanın 141'inci maddesinin amacına uygun olduğu da ileri sürülmüştür³⁹. İleri sürülen gerekçelere katılmakla birlikte, Kanunun açık düzenlemesi karşısında bu derece geniş bir yorumla uygulama yapmanın mümkün olmadığını belirtmek gerekir.

İslahın hangi zamana kadar ve hangi yargılama safhalarında yapılabileceği belirlenirken, hak arama özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve hukuki dinlenilme hakkı gibi yargısal temel haklar da dikkate alınmalı ve orantılı bir sınırlama tercih edilmelidir⁴⁰. Medeni usûl hukukunun amaçları arasında sayılan maddi gerçeğin bulunması ve sübjektif hakların gerçekleştirilmesi ancak hak arama özgürlüğünün somut kullanım biçimlerinden biri olan dava hakkının⁴¹ ve bu hakkın kullanılmasına yarayan

³⁶ Erdoğan ve Korkmaz, "İslah," 255.

³⁷ Erdoğan ve Korkmaz, "İslah," 260.

³⁸ Erdoğan ve Korkmaz, "İslah," 263.

³⁹ Gündüz, "Dava Değerinin Artırılması," 209.

⁴⁰ Erdoğan ve Korkmaz, "İslah," 277.

⁴¹ Dava hakkı, dava hakkının kapsamı ve bu hakkın Anayasal ilkelerle ilişkisi hakkında bkz. Emel Hanağası, *Davada Menfaat* (Ankara: Yetkin, 2008), 38 vd.

ıslah kurumunun bu ilkelere uygun yorumlanması halinde mümkün olabilir⁴². Islah yolunun istinafta mutlak bir biçimde kapatılması, mahkemeye erişim hakkının ve hukukî dinlenilme hakkının orantısız sınırlanması sebebiyle bir temel hak ihlâli sonucunu doğurur.

Türk hukukunda istinaf kanun yolu sisteminin yürürlüğe girdiği 20 Temmuz 2016 tarihinden önce ilk derece mahkemesi kararlarına karşı sadece temyiz yoluna başvurulabilmekte, temyizde ise sadece hukuka uygunluk yönünden inceleme yapılmaktaydı. Ayrıca temyiz aşamasında duruşma yapılması, tahkikatı tamamlanması ve davanın esası hakkında hüküm kurulması -bugün olduğu gibi- mümkün değildi. Yargıtay tarafların ileri sürdüğü temyiz sebepleriyle bağlı olmadığından, o dönem için tek olağan kanun yolu olan temyiz aşamasında ıslahın bir işlevinin olmadığı söylenebilir⁴³. Artık, ilk derece mahkemesi kararlarına karşı asli kanun yolunun istinaf olarak düzenlendiği bir kanun yolu modelinde ise bölge adliye mahkemesi, hukuka uygunluk denetimi yanında ilk derece mahkemesinin vakıa tespitlerinin doğru olup olmadığını da incelemektedir. Ayrıca bölge adliye mahkemesi istinaf incelemesinde duruşma yapabilmekte, tahkikat eksiklerini tamamlayabilmekte ve davanın esası hakkında bizzat karar verebilmektedir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun bir kararında ifade ettiği üzere, özellikle bozma kararıyla dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderilmesi halinde bölge adliye mahkemesi artık hüküm mahkemesi işlevini yerine getirmektedir⁴⁴. Bu sebeple temyizde ıslaha izin verilmemesi

⁴² Akil ve Büyük, “Yargı Kararları Işığında Bozmadan Sonra Islah,” 29; Budak ve Karaaslan, *Usul*, 227, Kn. 41; Karaaslan, “Eleştirel Bir Bakış,” 456.

⁴³ Postacıoğlu, *Usul*, 455.

⁴⁴ Söz konusu karar istinaf aşamasında vekalet ücreti hükmedilmesine ilişkin bir hukuki sorunla ilgili olmasına rağmen bölge adliye mahkemesinin işlevi ve statüsüyle ilgili önemli tespitler de içermektedir. “... 21. Burada üzerinde özellikle vurgu yapılması gereken nokta; bölge adliye mahkemelerinin, denetim mahkemesi olması özelliğinin yanında, aynen ilk derece mahkemeleri gibi bir hüküm mahkemesi de olduğu hususudur. ...”

30. HMK'nın 373. maddesinde, Yargıtayın temyiz kanun yolu incelemesi neticesinde verdiği bozma ilamı sonrasında yargılamanın alt mahkemelerden hangisi tarafından yapılması gerektiği hususundaki ayırım; bölge adliye mahkemesinin esastan ret kararı verip vermediği noktasında, başka bir ifade ile alt derece mahkemeleri kararlarının birbirleri ile paralel olup olmamasına göre düzenleme altına alınmıştır. Bu noktada, temyiz kanun yolunda bir karar verildikten sonra ilk derece mahkemesi ile bölge adliye mahkemesi sadece birer hüküm mahkemesi hâline gelmiş olup, bölge adliye mahkemesinin denetim mahkemesi yetkisi kalmamıştır. Diğer bir ifadeyle, ilk derece

incelemenin amacından ve niteliğinden kaynaklanan doğal bir sonuç olmasına rağmen, istinafta ıslah konusunda aynı sonuca varılması kanımızca uygun değildir. Zira ıslah tahkikat bitinceye kadar yapılabilecektir⁴⁵ ve tahkikatın devam ettiği her derecede ıslaha izin verilmesi gerekir⁴⁶.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun bozmadan sonra dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderilmesi halinde bölge adliye mahkemesinin hüküm mahkemesi olarak yargılama yaptığı, başka bir deyişle artık istinaf incelemesi yapmadığı gerekçesinden ve HMK'nın 360'ıncı maddesi uyarınca ilk derece mahkemesindeki yargılama usûlünün istinafta da geçerli olması kuralından hareketle ıslaha izin verilmesine olanak sağlayan bir yorum yapmak da zordur. Ayrıca konunun tartışmalı olacağı dikkate alındığında Kanunda açıkça düzenleme yapılması daha uygun olacaktır⁴⁷.

Belirsiz alacak davasında dava konusu alacağın belirsiz olması nedeniyle ıslaha gerek olmadan talep sonucunun artırılabilmesi, hatta istinaf aşamasında alacağın belirli hale gelmesi durumunda istinafta da ıslaha gerek olmadan alacak tutarının artırılabilmesi kabul edilmesine rağmen⁴⁸, belirsiz alacak davası niteliğinde olmayan, bununla beraber eksik veya yanlış tahkikat işlemleri nedeniyle alacağın miktarının daha fazla olduğunun anlaşıldığı hallerde bu kez tarafın talep sonucunu artırmasının karşı tarafın rızası dışında yegane aracı olan ıslaha izin verilmemesi çelişki teşkil edecektir.

Bu bağlamda talep sonucunun miktarının artırılmasına izin veren bir düzenlemenin de hak arama hürriyetinin kullanılmasında etkinliği artıracığı, yargılama ilişkisinin katı bir formda düzenlenmesinden kaynaklanan hak kayıplarının önüne geçeceği, usûl ekonomisine hizmet edeceği, yeni davaların

ve bölge adliye mahkemesi arasında bir fark bulunmamaktadır.” YHGK, E. 2021/2-96, K. 2021/205, 4.03.2021, (Legalbank).

⁴⁵ Postacıoğlu, *Usûl*, 455.

⁴⁶ Meriç, kanun yolunda ve kanun yolundan döndükten sonra ilk derece mahkemesinde yeniden tahkikat yapılan hallerde, dava değişikliğine izin verilmemesi gerektiği, bu durumda dava değişikliğine sadece gerçek yeni vakıaların gerçekleşmesi halinde başvurulabileceği kanaatindedir. Bu görüş hakkında ayrıntı için bkz. Nedim Meriç, *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi* (Ankara: Yetkin, 2011), 125 vd.

⁴⁷ Kanundaki düzenlemelerin mahkemeye erişim hakkını güvence altına alacak açıklıkta ve yeterlikte olması, mahkemeye erişim hakkının sağlanması bakımından da önemlidir. Bkz. Aktepe Artık, *Adil Yargılanma Hakkı*, 136.

⁴⁸ Cemil Simil, *Belirsiz Alacak Davası* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013), 289; Fatih Karamercan, “Belirsiz Alacak Davasından Sonra Ek Dava Açılabilir mi?,” *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, 12 (2022): 99 vd.

açılmasının ve mahkemelerin iş yükünün önüne geçilmesine hizmet edeceği, medenî usûl hukukunun amaçlarından olan uyumsuzlukların çözülmesi ve sübjektif hakların gerçekleştirilmesine olumlu yönde katkı sağlayacağı kanısındayız.

Islah şekli kuralların doğurduğu sakıncaların bertaraf edilmesi için ortaya çıkan bir kurumdur. Islah, dava sonucunda verilecek kararın usûli hakkaniyet ilkesine ve maddi gerçeklik ilkesine uygunluğunu sağlamaktadır⁴⁹.

B. Talep Sonucunun Artırılmasının İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağının Kapsamı Dışına Çıkarılması

1. Genel Olarak

Bir başka çözüm önerimiz ise daha radikal bir kanun değişikliği yapılmasıdır. Talep sonucunun değiştirilmesi veya artırılması dava değiştirme olarak kabul edilmiş ve yasaklanmıştır. Hatta talebin değiştirilmesi veya artırılması, dava sebeplerinde değişikliğe yol açmasa dahi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamındadır⁵⁰. Buna göre, talep sonucunun artırılmasını tamamen iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamından çıkarmak; söz konusu yasağı sadece talep sonucunun dayanağı olan vakıalar (iddia ve savunmalar) ile sınırlamak, talep sonucunun değiştirilmesi veya artırılmasını ise başka bir hükümle düzenlemek; ayrıca yapılacak düzenlemeyle talep değişikliğine hangi koşullarda ve ne suretle izin verileceğini kanunla belirlemek şeklinde bir yöntem de benimsenebilir.

Türk hukukunda bugüne kadarki yargısal davranış, yaklaşım ve yasa koyucunun tercihi, haklı olarak, daima davaya ilişkin taleplerin ve bu taleplerin temelini teşkil eden olayların teksif ilkesine uygun olarak ilk derece mahkemesindeki dilekçeler aşaması sona ermeden önce mahkemeye getirilmesini sağlamak olmuştur. Bununla birlikte, teksif ilkesinin istisnasız uygulanmasının usûl hukukunun amacına ulaşılmasında yaratabileceği kayıpları ve kişilerin sübjektif hak kayıplarını önlemek amacıyla istisnai haller de öngörülmüştür. Islah bu istisnaların en önemlilerinden biridir. Ancak ıslahın türleri olan tam ve kısmi ıslahın mevzuatta tanımlanmamış olması, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ıslah kurumu

⁴⁹ Yılmaz, "Davaya Yeni Talep Eklenebilmesi," 2927.

⁵⁰ Üstündağ, *İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi*, 161 vd.

arasında tam bir uyumun olmaması, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ıslaha ilişkin kanuni düzenlemelerdeki belirsizlikler, uygulamayla ilgili sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Medenî usûl hukuku kurallarının temel işlevlerinden biri, yargılamanın belirli ve öngörülebilir kurallara göre yürütülmesini sağlamak olmasına rağmen, ıslah kurumu yarattığı belirsizlikler sebebiyle yargılamaya katılan tarafların hukuki güvenliğini tehlikeye atmaktadır.

Türk hukukunda talep sonucunun artırılması bakımından davanın değiştirilmesi yasağı ve ıslahın tarihsel gelişimi incelendiğinde, özellikle 1879 (1295) tarihli "Usûlü Muhakemei Hukukiye Kanunu Muvakkatı" ve bu kanunda 1911 (1327) tarihli Kanunla getirilen değişikliğin 13'üncü maddesi etkili olmuştur. Yapılan değişiklikle ıslah kurumuna benzer bir düzenleme yapılmıştır, ancak dava konusu üzerinde değişiklik yapılabilmesi olanağı oldukça sınırlandırılmıştır. Bu düzenleme *Yılmaz'ın* tespitine göre, 1927 tarihi Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanununun kabul edildiği dönemden sonraki uygulamayı da büyük ölçüde etkilemiş, mahkemeler uzun süre ıslah ile davanın değiştirilemeyeceğine karar vermiştir. Aynı düzenlemede yer alan ve dava konusunu artıramayacağına ilişkin kısım da HUMK ile kabul edilen yeni yargılama usûlü sistemini etkilemiştir. Esasında kaynak Nöşateli Usûl Kanununda talep sonucunun artırılmasını yasaklayan bir düzenleme olmamasına rağmen, dönemin bilim komisyonu müddeabihin artıramayacağına ilişkin düzenlemeyi eski 1086 sayılı HUMK m. 87'ye eklemiştir. Bu düzenlemeyi eleştiren *Yılmaz'a* göre, HUMK'la birlikte ilk kez düzenlenen ıslah kurumu esasında dava değiştirme yasağı konusunda katı tutumu ortadan kaldırmaya yönelik olup, hükmün uygulanmasında ve yapılacak değişikliklerde bunun dikkate alınması gerekir⁵¹.

Cumhuriyet döneminde hazırlanan kanun taslaklarında davanın değiştirilmesi yasağı ve ıslah ile ilgili birçok düzenleme önerisi ortaya konulmuşsa da bunların büyük bölümü kanunlaşmamıştır. Nihayet 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu 2011 yılında yürürlüğe girdiğinde ise ıslahla ilgili hükümler yeniden düzenlenmiş, düzenlemelerde o güne kadarki eleştirilerin bir bölümü dikkate alınmıştır.

Islah alanında yazılan önemli monografilerden biri olan *Yılmaz'ın* "Medenî Yargılama Hukukunda Islah" başlıklı çalışmasında, davayı değiştirme yasağı ve ıslahla ilgili önerdiği çözüm, esasında iddia ve

⁵¹ *Yılmaz, Islah*, 116 vd.

savunmanın değiştirilmesi yasağının kaldırılarak bu konuda hâkime takdir yetkisi verilmesidir⁵². İddia ve savunmanın değiştirilmesi yasağının tümüyle kaldırılması tartışması, bu çalışmanın kapsamını aşmakla birlikte talep sonucunun artırılması bağlamından yasağın kaldırılması konusunda fikir vericidir. Türk hukukunda talep sonucunun artırılmasının dava değiştirme kapsamında kabul edilmesi çok uzun süredir uygulanagelen ve benimsenmiş bir kural ise de yukarıda ıslahla ilgili olarak açıkladığımız sorunların çözümü bakımından Türk hukuku açısından tartışılmaya değerdir. Kanımızca, aşağıda verilen hukuk sistemlerindeki örnekler ve uygulamanın sorunları dikkate alındığında; dürüstlük kuralına uygun olması, yargılamaya yeni iddia ve savunmaların dahil edilmesine ve tahkikatın genişletilmesine yol açmaması, yargılamayı uzatmaması ve sürüncemede bırakmaması, karşı tarafın hukuki dinlenilme hakkının korunmasına yönelik önlemlerin alınması şartıyla; ilk derece mahkemesinde ve hatta istinafta talep sonucunun artırılmasına ıslaha gerek olmadan da izin verilmesine yönelik düzenleme yapılabilir. Böylece hem mahkemenin verdiği karar maddi gerçeğe uygun olur hem de mahkemelerde gereksiz davalar açılmasının ve mahkemelerde dava yığılmasının önüne geçilebilir.

Anayasa Mahkemesinin ıslaha ilişkin iptal kararıyla yürürlükten kalkan “*ıslah ile talep sonucunun artırılamayacağına*” ilişkin 1086 sayılı HUMK düzenlemesinin Anayasa Mahkemesinin iptal kararıyla ortadan kalkması da bu yaklaşımın göstergesidir. 6100 sayılı HMK ve sonrasında HMK’da değişiklik yapan birçok yeni düzenleme ise hak arama hürriyetinin, mahkemeye erişim hakkının ve etkin hukuki korumanın gerçekleştirilmesine yönelik yenilikler getirmiştir. Bugün gelinen noktada, konusu alacak olan davalarda, derece mahkemelerinde (ilk derece mahkemesi ve bölge adliye mahkemesi) talep sonucunun artırılması iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamından çıkarılabilir. Bu bağlamda, tahkikat sona ermeden önce veya kanun yolu incelemesi sonucunda yeniden tahkikata dönülmesi halinde, talep sonucunun artırılmasına izin verilmesi karşı tarafa savunma hakkı verilmek şartıyla yargılamanın uzamasına, mahkemelerin iş yükünün artmasına, yargılama giderlerinin artmasına yol açmayacak, bilakis mahkemeye erişim hakkının kullanılabilmesine fırsat sağlayacaktır. Ayrıca karşı taraf açısından da uyuşmazlık tüm talepler bakımından görülmekte olan davada sonuçlandırılmış olacak ve uyuşmazlık ortadan kalkacaktır. Böylece

⁵² Yılmaz, *İslah*, 124; Yılmaz, “Davaya Yeni Talep Eklenebilmesi,” 2933; Meriç, *Tasarruf İlkesi*, 125.

ıslaha başvurma zorunluluğu ve ıslaha davada bir kez başvurulabilmesi, ıslaha sadece ilk derece mahkemesinde başvurulabilmesi gibi engellerden kaynaklanan sorunlar da ortadan kalkacaktır.

Hukuk davalarında ıslah en çok dava konusu alacakla ilgili olarak kısmi dava açılması halinde, tahkikat aşamasında delillerin toplanması ve incelenmesi neticesinde davacının talep sonucuna konu alacak miktarını artırmak amacıyla başvuru bir yoldur⁵³. Alacak miktarının artırılması amacıyla başvuru ıslah kısmi ıslah olup, bu durumda davacı davaya yeni bir vakıa getirmez, dava sebeplerini veya davanın konusunu değiştirmez. Davacının amacı, dava konusu yaptığı alacak miktarını artırmaktır. ıslah ile alacak miktarının artırılması çoğunlukla ilk derece mahkemesinde tahkikat tamamlanmadan hemen önce gerçekleştirilir. Bu işlem davanın temelini teşkil eden iddia ve savunmalarda (dava sebeplerinde, vakılarda) değişiklik yapılmamışsa, mahkemeyi ayrıca bir tahkikat işlemi yapmak zorunda bırakmadığı gibi diğer tarafa cevap hakkı verilmesi halinde diğer taraf bakımından katlanılamaz usûli bir külfet doğurmamaktadır.

Örnek alınabilecek bazı hukuk sistemlerinde de talep sonucunun artırılması dava değişikliği olarak kabul edilmemekte veya dava değişikliği sayılsa dahi belirli şartlarla talep sonucunun artırılmasına izin verilmektedir.

2. Yabancı Hukuk Sistemlerindeki Düzenlemeler

Alman medeni usûl hukukunda, davanın değiştirilmesi yasağı ve bu yasağın istisnalarına ilişkin düzenlemede, dava sebeplerinde değişiklik yapılmaması şartıyla davacının asli veya fer'i talep sonucunu artırması veya sınırlandırması dava değiştirme olarak kabul edilmemektedir (dZPO § 264 Abs. 2)⁵⁴. Dava değişikliği kabul edilen hallerde dahi karşı tarafın rızası veya

⁵³ İbrahim Çınar, “Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda ıslah,” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7 (2016): 483; Belirtmek gerekir ki, dava kısmi dava olarak açılmamış olsa dahi davacı ıslah yoluyla talep sonucunu artırabilir. Bkz. Özekes, “Kanun Yolları,” 1504; Küçük, “Davacının Talep Sonucunu Genişletmesi,” 227; Ercan Özler, *Dava Konusu*, 454.

⁵⁴ Zivilprozessordnung <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/_264.html> Erişim tarihi: 19.06.2023; Üstündağ, *İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi*, 162, 179; Konunun Alman hukukundaki tarihi gelişimi ve güncel durumu hakkında ayrıca bkz. Yılmaz, *ıslah*, 107; Ercan Özler, *Dava Konusu*, 446; Uğur Bulut, “ıslah Yoluyla Talep Sonucunun Daraltıl(ama)ması,” *İzmir Barosu Dergisi* 83, 2 (2018): 23 vd. Alman hukukunda dava sebepleri değiştirilmeksizin talep sonucunun artırılmasına izin

mahkemenin uygun görmesi halinde dava değişikliği mümkündür (dZPO § 263)⁵⁵. Hatta istinaf derecesinde de yargılama sona erinceye kadar § 525 ve § 263 ve devamındaki hükümler dikkate alınarak talep sonucunun artırılması mümkündür (dZPO § 525)⁵⁶. Bu düzenlemenin usûl ekonomisine hizmet ettiği, tarafların menfaatlerini denkleştirdiği ve mahkemenin süreci yürütmesini kolaylaştırdığı kabul edilmektedir⁵⁷.

Alman hukukunda talep sonucunun hem nicelik hem de nitelik olarak değiştirilmesine izin verilmektedir: Örneğin, davacının kısmi olarak talep ettiği alacağının tamamını talep etmesi, davacının geçmişe yönelik ifaya ek olarak geleceğe yönelik olarak ifa yükümlülüğünün tespitini istemesi niceliksel değişikliği ifade eder. Davacının tespit davası yerine talebini eda davasına dönüştürmesi ise niteliksel değişikliği ifade eder⁵⁸.

Alman hukukunda dava sebeplerinde değişiklik olmaması ve davalı bakımından katlanılmaz bir yük getirmemesi koşuluyla, taraflar arasındaki uyumsuzlukla bağlantılı hususlarda olabildiğince hızlı ve kapsamlı olarak karar verilebilmesi amacıyla, talep sonucunun artırılmasına izin verilmektedir. Böylece bir yandan tarafların korunması sağlanırken diğer yandan da aynı uyumsuzlukla ilgili yargının gereksiz biçimde meşgul edilmesinin önüne geçilmektedir⁵⁹.

Avusturya hukukunda ise davanın talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesi dava değiştirme olarak kabul edilir. Dava dilekçesindeki talep sonucu genişletilir veya değiştirilirse bu bir dava değişikliğidir. Örneğin 10.000 Euro yerine 20.000 Euro talep edilirse dava değiştirilmiş olur. Dava sebebini değiştirmeden istem sonucunun daraltılması veya eski dava

verilmesinin, çift unsurlu teoremin bir sonucu olduğunu kabul eden görüş için bkz. Ercan Özler, *Dava Konusu*, 446.

⁵⁵ Dava değişikliğine izin verilirken taraflarının subjektif menfaatlerinin değil, öncelikli ve objektif olarak usûl ekonomisi gibi yargılama ilkeleri dikkate alınmaktadır. Bulut, "İslah," 23 dn. 22.

⁵⁶ Heinz Wöstmann içinde *Zivilprozessordnung*, ed. Ingo Saenger (Baden-Baden: Nomos, 2021), § 263, Rn. 1; § 525 Rn. 3; Ekkehard Becker-Eberhard içinde *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen, Band 1*, ed. Thomas Rauscher and Wolfgang Krüger (München: 6. Auflage, C.H. Beck, 2020), § 263, Rn. 5, § 264, Rn. 15.

⁵⁷ Wöstmann, *Zivilprozessordnung*, § 263, Rn. 5; § 533, Rn. 1; Becker-Eberhard, *Münchener Kommentar*, § 263, Rn. 1.

⁵⁸ Meriç, *Tasarruf İlkesi*, 132; Aslan, *Davanın Geri Alınması*, 494 vd.

⁵⁹ Hans-Joachim Musielak ve Wolfgang Voit, *Zivilprozessordnung Kommentar* (München: 20. Auflage, Franz Vahlen, 2023), § 264, Rn. 1.

konusunun yerine yeni bir dava konusunun ikame edilmesi ise dava değiştirme yasağı kapsamında değildir. Davacı taraf davalının rızası olmaksızın dava konusunu değiştirebilir⁶⁰.

Avusturya hukukuna göre davacı, dava derdest hale gelmeden önce, davaya bakacak olan mahkemenin yetkisini aşmamak şartıyla talebini her zaman genişletebilir⁶¹. Davanın derdest hale gelmesinden sonra ise davacı davasını davalının rızasıyla değiştirebilir. Hatta davalının rızası ile dava değişikliği halinde, mahkeme görevli ve yetkili olmasa dahi, davalının dava değişikliğine rıza göstermesi nedeniyle görevli ve yetkili hale gelir. Ayrıca, davanın derdest hale gelmesinden sonra mahkemenin izniyle de dava konusu değiştirilebilir. Ancak mahkemenin karşı tarafın rızası olmadan dava değişikliğine izin verememesi için, dava değişikliği halinde mahkeme görevsiz ve yetkisiz hale gelmemeli ve değişiklik davanın önemli ölçüde zorlaşmasına veya uzamasına yol açmamalıdır (öZPO § 235, Abs. 1-3)⁶². Buna göre, dava değişikliği ilk derece mahkemesini yetkisiz hale getirmiyorsa ve değişiklik nedeniyle yargılamanın önemli derece zorlaşması veya gecikmesi söz konusu olmayacaksa, mahkeme dava değişikliğine izin verebilir. Dava değişikliği yeni bir dava açılmasını engelleyecekse ve uyuşmazlığın kesin olarak ortadan kalmasını sağlayacaksa, dava değişikliğine izin verilmesi gerekir. Başka bir deyişle, dava değişikliğine mahkeme tarafından izin verilmemesi, büyük olasılıkla taraflar arasında uyuşmazlığın devam etmesine ve yeni bir dava açılmasına sebebiyet verecekse ve yeni açılan dava sebebiyle yargılama süresi ve yargılama giderleri artacaksa dava değişikliğine izin verilebilir. Dava değişikliğine izin verilmesi halinde, davalı da bu konuda savunma hakkına sahiptir. Buna karşılık dava sebeplerinde değişiklik yapmaksızın, daha önce talep edilen asıl veya fer'i taleplerin sınırlandırılması veya önceki dava konusunun yerine başka bir konunun veya menfaatin talep edilmesi dava değişikliği olarak kabul edilmez (öZPO § 235, Abs. 4)⁶³.

⁶⁰ Yılmaz, *Islah*, 105; Thomas Klicka içinde *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen 3. Band*, ed. Hans W. Fasching (2. Auflage, Manzsche Verlag, 2004), 241, Rn. 14.

⁶¹ Avusturya hukukunda, dava kural olarak dava dilekçesinin davalıya tebliğ edilmesiyle derdest hale gelir. Ancak taraflardan biri talebini ilk kez yargılama sırasında ileri sürerse, bu talep ileri sürüldüğü duruşmanın yapıldığı tarihten itibaren derdest hale gelir (§ 232 öZPO). Bkz. <https://www.jusline.at/gesetz/zpo/paragraf/232>, Erişim tarihi: 25.01.2024.

⁶² Zivilprozessordnung, Jusline, <<https://www.jusline.at/gesetz/zpo/paragraf/235>> Erişim tarihi: 11.7.2023.

⁶³ Elrich Feil ve Elke Kroisenbrunner, *Zivilprozessordnung Kurzkommentar* (Wien: Linde, 2003), § 235, Rn. 700; Walter H. Rechberger ve Daphne Ariane Simotta,

Talep sonucunun artırılması dava değişikliği olarak kabul edilmekle birlikte, § 235 Abs. 3 uyarınca sadece talep sonucunun artırılması, dava sebeplerinde değişiklik yapılmaması koşuluyla, davanın önemli derecede zorlaşmasına ve uzamasına neden olmayacağından, karşı tarafın itirazına rağmen mahkemenin izin vermesi gerektiği kabul edilmektedir⁶⁴.

İlk derece mahkemesinin kararı istinaf mahkemesi tarafından 496 Abs.1 Z.2 hükmü uyarınca, ilk derece mahkemesinde uyuşmazlık hakkında kapsamlı inceleme yapılmasını engelleyen bir eksiklik nedeniyle kaldırılır ve dosya ilk derece mahkemesine gönderilirse, bu durumda da dava değişikliğine mahkeme tarafından izin verilebilir. Zira ilk derece kararının bu sebeple kaldırılması halinde sözlü yargılamadan önceki safhaya geri dönmüş olur⁶⁵.

Avusturya hukukunda, karşı taraf kabul etmese dahi mahkeme tarafından dava değişikliğine izin verilmesinin gerekçesi, davacının bu konuda her zaman yeni bir dava açabilecek olmasıdır. Davacının yeni bir dava açabileceği bir konuda görülmekte olan davada karar verilmesi usûl ekonomisine uygun olabilir. Bununla beraber davacıya her halde davasını değiştirme imkânı verilemez. Zira diğer yandan davalının, daha önce dava konusu yapılan uyuşmazlık hakkında karar verilmesini talep etme hakkı vardır. Dava değişikliğine ilişkin düzenleme bir yandan davacı ile davalının menfaatlerini dengelemeli diğer yandan sürekli dava değişikliği ile mahkemelerin meşgul edilmesini önleyerek kamu yararını da gerçekleştirmelidir⁶⁶.

İsviçre hukukunda ise iddia ve savunmanın değiştirilmesi ile talep sonucunun değiştirilmesi veya artırılması dava değişikliği olarak değerlendirilmektedir⁶⁷. Bununla birlikte, esas duruşmaya hazırlık aşamasında (hazırlık duruşmasında), değiştirilen veya yeni ileri sürülen talep derdest davadaki talep ile aynı yargılama usûlüne tabi ise ve değiştirilen veya yeni ileri sürülen talep önceki taleple bağlantılı ise veya karşı taraf bu değişikliğe rıza gösterirse davanın değiştirilmesi caizdir (sZPO Art. 227/1). Her iki talep de aynı hukuki ilişkiye ve aynı hayat olayına dayanıyorsa talepler

Grundriss des österreichischen Zivilprozessrecht (8. Auflage, Manzsche Verlag, 2010), 590; Klicka, *Kommentar*, 252, Rn. 38.

⁶⁴ Klicka, *Kommentar*, 243, Rn. 17. Belirsiz alacak davasında talep sonucunun artırılması ise dava değişikliği olarak kabul edilmez (Klicka, *Kommentar*, 244, Rn. 18).

⁶⁵ Klicka, *Kommentar*, 241, Rn. 13.

⁶⁶ Klicka, *Kommentar*, 236 vd, Rn. 1-2.

⁶⁷ Thomas Sutter-Somm ve Benedikt Seiler, *Handkommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung* (Zürich: Schulthess Verlag, 2021), Art 227, Rn. 4.

arasında bağlantı olduğu kabul edilir⁶⁸. Örneğin, ödenmeyen kira alacağının tahsili talebiyle açılan davada, dava sırasında aynı sözleşmeden kaynaklanan ve dava sırasında muaccel hale gelen alacaklar da aynı davada talep edilebilmektedir⁶⁹. Dava konusunun artırılması şeklinde dava değişikliği yapılması halinde davanın görüldüğü mahkeme görevsiz hale gelirse dosyanın görevli mahkemeye gönderilmesine karar verilmelidir⁷⁰.

İsviçre hukukunda talep sonucunun artırılması dava değişikliği (*Klageänderung*) kapsamında sayılmakla birlikte, bu tür bir dava değişikliğine esas duruşmaya hazırlık aşamasında izin verilmektedir. Esas duruşmaya başlandıktan sonra ise talep sonucunun artırılabilmesi için dava değişikliğinin genel şartları yanında, bunun yeni vakıalara veya delillere dayanması gereklidir (sZPO Art 230). İstinaf derecesinde ise dava değişikliğine, genel şartların yanında dava değişikliği talebinin yeni vakıalara ve delillere dayanması halinde izin verilir (sZPO Art 317 Abs. 2)⁷¹. Söz konusu düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, tahkikat sırasında veya istinaf derecesinde yeni vakıalar veya yeni bir delil sebebiyle, talep sonucunun artırılması mümkündür. İstinaf derecesinde yeni delil ilk derece mahkemesinde ileri sürülmemesine rağmen ilk kez istinafta ortaya çıkan ve gecikmeksizin ileri sürülen delil olabileceği gibi, ilk derece mahkemesinde gerekli özen gösterilmiş olmasına rağmen ilk derece mahkemesinde sunulamayan delil de olabilir (sZPO Art. 317). İsviçre hukukunda dava değişikliğine ilişkin düzenlemeyle usûl ekonomisi, maddi gereceğe ulaşılması ve tarafın savunma haklarının kullanılabilmesi gibi çeşitli menfaatlerin dengelendiği kabul edilmektedir⁷².

Örnek olarak açıklanan hukuk sistemlerinde talep sonucunun artırılması konusunda daha esnek ve hâkime takdir yetkisi tanınan bir model benimsendiği söylenebilir. Her üç hukuk sisteminde de benimsenen modeller belirli farklılıklar içermekle birlikte usûl ekonomisini sağlamak amacıyla kabul edilmiştir.

⁶⁸ Alexander Brunner, Dominik Gasser ve Ivo Schwander, ed., *Schweizerische Zivilprozessordnung* (Zürich: Dike Verlag, 2016), Art. 227, Rn.9.

⁶⁹ Brunner, Gasser ve Schwander, *Zivilprozessordnung*, Art. 227, Rn.3.

⁷⁰ İsviçre Federal Usûl Kanunu ve Kanton usûl kanunlarındaki dava değiştirmeye ve ıslahın gelişimine ilişkin açıklamalar için bkz. Yılmaz, *Islah*, 96 vd.

⁷¹ Brunner, Gasser ve Schwander, *Zivilprozessordnung*, Art. 227, Rn.3.

⁷² Sutter-Somm ve Seiler, *Zivilprozessordnung*, Art 227, Rn. 3.

3. Değerlendirme

Yukarıdaki açıklamalarımız çerçevesinde, kanımızca Türk hukukunda talep sonucunun ıslaha gerek olmadan artırılabilmesi için bir düzenleme yapılabilir. Talep sonucunun ıslaha gerek olmadan artırılmasına izin verilmesinin yaratabileceği sakıncalar konusunda bazı eleştiriler söz konusu olabilir. Örneğin, ilk derece mahkemesinde veya kanun yolu incelemesi sonunda ilk derece veya istinafta yeniden tahkikata dönülmesi halinde talep sonucunun artırılmasına izin verilmesinin dava açılırken devlete ödenmesi gereken harçlar bakımından sorun yaratabileceği ileri sürülebilir. Zira alacak talepli davalarda alacak miktarının davanın başında belirlenmesi alınacak harç miktarının belirlenmesi bakımından önemlidir. Kanımızca söz konusu harcın davanın başında alınması esas ise de önemli olan dava sonuçlandığında mahkemenin kararına göre alınacak harcın miktarının ve harçlardan sorumluluğun belirlenmesidir. Zira harçlar devletin yargı organlarının yargı hizmetleri karşılığında tarafların ödemesi gereken bir çeşit vergidir. Sonuç olarak talep sonucunun yargılama devam ederken artırılmasına izin verilmesi devlete ödenmesi gereken harçlar bakımından bir kayba yol açmayacaktır.

Diğer yandan harçların dava açan kişileri düşünmeye sevk ederek gereksiz davaların açılmasının ve mahkemelerin iş yükünün artmasının önlenmesi ileri sürülebilecek ise de kanımızca harç alınmasının amacı kişileri haklarını ararken düşünmeye sevk etmekten ziyade hakkın elde edilmesinde sunulan yargısal hizmete katkı sağlamak olup, hakkın kullanılmasını engellemek değildir. Bir davada tahkikat işlemleriyle davacının hak veya alacağı daha fazla olduğu ortaya çıkıyorsa davacıya talep sonucunu artırma imkânı verilmelidir. Bu imkânın ıslahla veya ıslaha gerek kalmadan kullandırılmasının yargının iş yükünün artmasına değil bilakis hem tarafların haklarının en etkili şekilde gerçekleştirilmesine hem de ek davalar açılmasının önüne geçerek iş yükünün azalmasına hizmet edeceği kanısındayız.

Islah yoluyla veya davayı değiştirme ve genişletme yasağının dışına çıkararak talep sonucunun artırılmasının kabul edilmesi, medeni usûl hukukuna hâkim ilkelere aykırılık teşkil etmeyecektir. Zira bu durumda da tasarruf ilkesi⁷³ ve taleple bağlılık ilkesi geçerli olacak, mahkeme dava konusu yapılmayan bir husus hakkında karar vermeyeceği gibi davacının nihai talebiyle bağlı olarak karar verecektir. Ayrıca usûl ekonomisi

⁷³ Dava değişikliğinin tasarruf ilkesiyle ilişkisi konusunda bkz. Meriç, *Tasarruf İlkesi*, 124 vd.

gerçekleştirilecek, ek davalar açılmayacağından uyuşmazlığın aynı davada, en az giderle, makul sürede sonuçlandırılması mümkün olabilecektir⁷⁴.

Talep sonucunun artırılmasına izin verilmesi halinde teksif ilkesi ihlal edilmiş olmayacaktır. Zira taraflar kural olarak davanın başında, dilekçeler safhasında iddia ve savunmalarını mahkemeye getirecektir. Talep sonucunun artırılmasına dava sebeplerini değiştirmedeği takdirde izin verileceğinden, tahkikatın genişletilmesi veya uzaması gibi bir risk de söz konusu olmayacaktır.

Davada talep sonucunun artırılması suretiyle davanın değiştirilmesinde, davanın sürüncemede kalması ve diğer tarafın durumunun ağırlaştırılması gibi olumsuzluklar ortaya çıkmayacaktır. Bu durumda tarafların menfaat ve haklarını dengeleyecek düzenlemelerin yapılması gerekir.

İsviçre hukukunda tahkikat sırasında yeni vakıaların ve delillerin dikkate alınabildiği durumlarda bu yeni vakıa ve deliller talep sonucunun artırılmasına olanak sağlamaktadır. Türk hukuku açısından ve istinaf bağlamında değerlendirdiğimizde ilk derece mahkemesinde gösterildiği halde incelenmeden reddedilen veya mücbir sebeple gösterilmesine olanak bulunmayan deliller bölge adliye mahkemesinde incelendiğinde, taraf talep sonucunun daha fazla olduğunu tespit ederse, olması gereken hukuk bakımından talep sonucunu artırabilmelidir⁷⁵. Yine temyiz incelemesi sonucunda verilen bozmadan sonra istinaf derecesinde tahkikata dönülmüş ise ve genellikle uygulamada karşılaşıldığı üzere yeni bir bilirkişi raporu alınmış (yeni delil de denilebilir) ve davacı alacağına daha fazla olduğunu tespit etmişse talep sonucunu artırabilmelidir⁷⁶. Bu artırma, yukarıda açıklandığı

⁷⁴ Usûl ekonomisi ilkesinin unsurları olan yargılamanın makul giderle yapılması, makul sürede tamamlanması ve yargılamanın düzenli biçimde yapılması konusunda detaylı açıklamalar için bkz. Rüzgaresen, *Usûl Ekonomisi*, 133 vd. Talep sonucunun artırılabilmesinin usûl ekonomisine hizmet ettiği yönünde bkz. Meriç, *Tasarruf İlkesi*, 125, 131. Hanağası'na göre, davada ıslah yoluyla talebin artırılması mümkün olmasına rağmen ek dava açılması yargılama giderlerini artırdığı ve yargılama süresini uzattığı, aynı hukuki sonuca mevcut dava içinde de ıslah yoluyla ulaşılabilmesi nedeniyle davacının dava devam ederken ek dava açmakta kural olarak hukuki yararı bulunmamaktadır. Ancak davacı daha önce davada ıslah hakkını kullanmışsa, ıslaha bir kez başvurulabilmesi nedeniyle ek dava açılmasında hukuki yarar vardır. Hanağası, *Menfaat*, 267 vd.

⁷⁵ Küçük, "Davacının Talep Sonucunu Genişletmesi," 233.

⁷⁶ Tolga Akkaya, *Medeni Usûl Hukukunda İstinaf* (Ankara: Yetkin, 2009), 298; Murat Atalı, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan, *Medeni Usûl Hukuku* (Ankara: Yetkin,

üzere, ıslah yoluyla mümkün olabileceği gibi tarafa ıslaha gerek olmadan talebini artırma imkânı da tanınabilir.

Kanımızca tarafların yargılamada yapabilecekleri işlemleri mutlak suretle yasaklamak yerine, dürüstlük kuralına aykırı olmayan, hakkaniyet gereği yapılmasına izin verilmesi gereken işlemler söz konusu ise bu yolu açan usûlî düzenlemeler yapılmalı ve bu konuda hâkime karar verme yetkisi tanınmalıdır⁷⁷. Bu bağlamda örneğin 6100 sayılı HMK ile yapılan ve hak arama hürriyetinin etkin şekilde kullanılmasını kolaylaştıran iki önemli değişiklikten söz edilebilir. Daha önce ıslahla dahi taraf değişikliğine izin verilmezken (bu konu öğretilerde eleştiri konusu olmuştur⁷⁸) HMK m. 124 ile belirli şartların gerçekleşmesi halinde ıslaha da gerek kalmadan davanın taraflarında değişiklik yapılmasına izin veren düzenleme bunlardan biridir⁷⁹. Bu düzenleme uyarınca dürüstlük kuralına aykırı olmadıkça, maddi bir hatadan kaynaklanması halinde veya kabul edilebilir bir yanılığa dayanması durumunda uygulamada taraf değişikliği işlemi yapılabilir. Benzer bir amaca hizmet eden diğer bir düzenleme ise daha önce kesin bir süreyi elinde olmayan sebeple kaçırılan tarafın başvurabileceği eski hale getirme yolunu bir defa başvuru yapma hakkıyla sınırlandıran düzenlemenin yürürlükten kaldırılması ve gerektiğinde, koşulları oluşmuşsa eski hale getirme imkanından birden fazla kez yararlanma imkanının tanınmış olmasıdır (HMK m. 95 vd). Sonuç olarak, bu örneklerde daha önce esasında yasaklanan bazı usûl işlemlerine kontrollü ve ölçülü şekilde izin verilerek hak arama hürriyetinin daha etkin şekilde kullanılmasına olanak sağlanmış ve usûl ekonomisi açısından önemli faydalar elde edilmiştir. Talep sonucunun belirli şartlarda ıslah ile veya ıslaha gerek kalmaksızın ilk derece mahkemesi ve istinaf derecesinde artırılmasına izin verilmesi ve hakkın bir kez kullanılmakla sınırlandırılmaması etkin hukuki korunmanın⁸⁰ sağlanmasına ve adalete erişime hizmet edebilecektir.

2022), 624; Özkes, “Kanun Yolları,” 2249; Küçük, “Davacının Talep Sonucunu Genişletmesi,” 233.

⁷⁷ Meriç, *Tasarruf İlkesi*, 125.

⁷⁸ Ejder Yılmaz, “Hukuk Davalarında Taraf Ehliyeti ile İlgili Bir İçtihadî Birleştirme Kararının Düşündürdükleri (Tarafta Islahla Değişiklik Yapılması Olanakları)” *Yargıtay Dergisi*, Özel Sayı 1-4 (1989): 202-232; Yılmaz, *Islah*, 354-401.

⁷⁹ Ejder Yılmaz, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Islah Konusunda (HMK m.176-182) Getirdiği Yenilikler,” *Bankacılar Dergisi*, Özel Sayı (2013): 78.

⁸⁰ Mahkemeye erişim hakkının tanınması yeterli olmayıp bunun etkin şekilde kullanılmasına da olanak tanınmalıdır. Bir başvuru yolunun etkin olarak nitelendirilebilmesi için, ileri sürülen ihlalin meydana gelmesini ve devam etmesini

Dava sebeplerinde değişiklik olmaması koşuluyla talep sonucunun miktar olarak artırılmasına izin verilmesi istinafta da mümkün olabilir. Zira ilk derece mahkemesinde uygulanan yargılama usûlü HMK'da aksine bir düzenleme olmadıkça istinafta da geçerli olacağından (HMK m. 360)⁸¹, davanın uzamasına sebebiyet vermeyecekse, karşı tarafın savunma haklarını kullanmasını önlemeyecekse aynı koşullarda istinaf derecesinde de talep sonucunun artırılmasına izin verilmesinde sakınca olmayacaktır.

SONUÇ

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ıslah kurumu arasında tam bir uyumun olmaması, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ıslaha ilişkin kanuni düzenlemelerdeki belirsizlikler, uygulamayla ilgili sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Medenî usûl hukuku kurallarının temel işlevlerinden biri, yargılamanın belirli ve öngörülebilir kurallara göre yürütülmesini sağlamak olmasına rağmen, ıslah kurumu yarattığı belirsizlikler yargılamaya katılan tarafların hukuki güvenliğini tehlikeye atmaktadır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 177'nci maddesinin ikinci fıkrasındaki “*dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, ilk derece mahkemesinin tahkikata ilişkin bir işlem yapması hâlinde*” ifadesinde “*dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, ilk derece mahkemesinin*” ibaresi hem de 357'nci maddede istinafta yapılamayacak işlemleri düzenleyen hükümdeki “ıslah” ibaresi Anayasa'nın adil yargılanma hakkı ve bu kapsamda mahkemeye erişim hakkını düzenleyen 36'ncı maddesini, Anayasa'nın 13'üncü maddesinde öngörülen ölçülülük ilkesine aykırı şekilde sınırlandırarak ihlal etmektedir. Bozma kararından sonra dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderilmesi ve bölge adliye mahkemesi tarafından tahkikata ilişkin işlem yapılması halinde ıslaha izin verilmemesi Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı bir sınırlama içermektedir. Dosya bölge adliye mahkemesine değil de ilk derece mahkemesine gönderilseydi davacının kullanabileceği usûli bir imkân, dosya bölge adliye mahkemesine gönderildiği için davacının elinden alınmaktadır. Anayasa Mahkemesinin tespit ettiği

önleyebilecek nitelikte olmalıdır. Ayrıca kişilerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin olarak hukuki koruma elde edebilmeleri için dava ve talep hakkı fiilen de gerçekleştirilmelidir. Bkz. Aktepe Artık, *Adil Yargılanma Hakkı*, 78, 81 vd.

⁸¹ Alman hukukunda benzer görüş için bkz. Musielak ve Voit, *Zivilprozessordnung*, § 264, Rn. 3.

üzere, kategorik olarak ıslahı yasaklamak doğru değildir. Bozma kararı sonrasında tahkikata dönülmesi halinde diğer şartları mevcutsa ıslaha başvurulabilmelidir. Islah yolu, “*adil yargılanma hakkının*” ve bu kapsamda “*mahkemeye erişim hakkının*” kullanılabilmesi için gerekli olup, davanın esası hakkında karar verilebilen bir yargılamada ıslah veya başka bir yolla bedelin artırılmasına imkân tanınması gerekir. Somut olayda doğru karar verilebilmesi için gerekli tahkikat işlemlerinin ilk derece veya istinaf kapsamında bölge adliye mahkemesinde yapılıyor olması farklılık yaratmamalıdır. Zira istinaf derecesinde de davanın esası hakkında tahkikat işlemi yapılabilir ve esas hakkında kesin hüküm teşkil edecek şekilde karar verilebilir.

Bozma sonrasında dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderildiği hallerde ıslahın yasaklanması ve talep sonucunun artırılmasına olanak sağlayan başka bir imkânın olmaması, taraftan katlanması beklenemeyecek bir külfet olup, mahkemeye erişim hakkını kullanılmasını engelleyecek derecede hak arama hürriyetini sınırlandırmaktadır. Islahın zamanına ilişkin sınırlamanın kategorik ve mutlak surette yapılması, başka bir deyişle her durumda ve talep sonucunun artırılmasını da kısıtlayan şekilde yasak getirilmesi, mahkemeye erişim hakkının kullanımını hakkın özüne dokunacak derecede sınırlandırmaktadır.

Islah yolunun istinafta mutlak bir biçimde kapatılması, mahkemeye erişim hakkının ve hukukî dinlenilme hakkının orantısız sınırlanması sebebiyle bir temel hak ihlâli sonucunu doğurur. Bölge adliye mahkemesi, istinaf kapsamında tahkikat eksiklerini tamamlayabilmekte ve davanın esası hakkında bizzat karar verebilmektedir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun bir kararında ifade ettiği üzere, özellikle bozma kararıyla dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderilmesi halinde, bölge adliye mahkemesi artık tâli olarak da olsa hüküm mahkemesi işlevini yerine getirmektedir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun bozmadan sonra dosyanın bölge adliye mahkemesine gönderilmesi halinde bu mahkemenin hüküm mahkemesi olarak yargılama yaptığı, başka bir deyişle artık istinaf incelemesi yapmadığı gerekçesinden ve HMK'nın 360'ıncı maddesi uyarınca ilk derece mahkemesindeki yargılama usûlünün istinafta da geçerli olması kuralından hareketle, ıslaha izin verilmesine olanak sağlayan bir yorum yapmak da zordur. Zira HMK m. 357 açıkça ıslahı yasakladığından böyle bir yorumun tartışmalı olacağı dikkate alındığında, Kanunda açıkça düzenleme yapılması daha uygun bir çözüm yoludur.

Kanımızca ıslahı kategorik olarak ve mutlak suretle yasaklamak yerine, kanun yollarının ve istinafin amacına uygun olacak bir çözüm üretilmelidir. Bu bağlamda, olması gereken hukuk bakımından, istinafta sadece talep sonucunun miktar olarak artırılabilmesi amacıyla kısmi ıslaha izin veren bir düzenleme yapılabilir. İstinafta ıslaha sadece talep sonucunun miktarının artırılması için izin verileceğinden, davanın temelini teşkil eden iddia ve savunmaların değiştirilmesi veya yeni iddia ve savunmaların ileri sürülmesine izin verilmemiş olacağından, yargılamaların uzaması riski ortaya çıkmayacaktır. Bu kapsamda kısmi ıslah ile sadece mevcut talep sonucunun artırılmasına izin verilmesi mümkün olabilir, yeni bir talebin dilekçeye eklenmesi ise uygun değildir. Zira ilk derece mahkemesinde talep konusu olmadığı için incelenmeyen bir talep hakkında istinaf derecesinde karar verilmesi dar istinaf sistemine uygun değildir.

Ancak istinafta talep sonucunun artırılabilmesi için kısmi ıslaha izin vermek suretiyle de sorun tam olarak çözülebilir gözükmemektedir. Kısmi ıslaha izin verilse dahi bu kez ıslaha bir kez başvurulabilmesi mümkün olduğundan, daha önce ilk derece mahkemesinde ıslah yoluyla talebini artıran tarafın ikinci kez ıslaha başvuru imkânı olmayacaktır. Sadece talep sonucunun artırılması, yeni vakıaların davaya getirilmesine neden olmayacaksa, zaten davanın uzamasına yol açacak bir durum değildir.

Bir başka çözüm önerisi ise daha radikal bir kanun değişikliği yapılmasıdır. Mevcut düzenlemeler ve uygulamalar uyarınca, talep sonucunun değiştirilmesi veya artırılması dava değiştirme olarak kabul edilir ve yasaktır. Talebin artırılması, dava sebeplerinde değişikliğe yol açmasa dahi, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamındadır. Buna göre, talep sonucunun artırılmasını tamamen iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamından çıkarmak; söz konusu yasağı sadece talep sonucunun dayanağı olan vakıalar (iddia ve savunmalar) ile sınırlamak, talep sonucunun değiştirilmesi veya artırılmasını ise başka bir hükümle düzenlemek; ayrıca yapılacak düzenlemeyle talep değişikliğine hangi koşullarda ve ne suretle izin verileceğini kanunla belirlemek şeklinde bir çözüm de benimsenebilir.

Talep sonucunun artırılmasına izin verilmesi halinde teksif ilkesi ihlal edilmiş olmayacaktır. Zira taraflar kural olarak davanın başında, dilekçeler safhasında iddia ve savunmalarını mahkemeye getirecektir. Talep sonucunun artırılmasına dava sebeplerini değiştirmedeği takdirde izin verileceğinden, tahkikatın genişletilmesi veya uzaması gibi bir risk de söz konusu

olmayacaktır. Sonuç olarak, tarafların yargılamada yapabilecekleri işlemleri mutlak suretle yasaklamak yerine, dürüstlük kuralına aykırı olmayan, hakkaniyet gereği yapılmasına izin verilmesi gereken işlemler söz konusu ise bu yolu açan usûlî düzenlemeler yapılması ve bu konuda hâkime karar verme yetkisi tanınması daha uygun bir yoldur. Bu kapsamda dava sebeplerinde değişiklik olmaması koşuluyla talep sonucunun miktar olarak artırılmasına izin verilmesi istinafta da mümkün olabilir. Zira ilk derece mahkemesinde uygulanan yargılama usûlü Kanunda aksine bir düzenleme olmadıkça istinafta da geçerli olacağından (HMK m. 360), davanın uzamasına sebebiyet vermeyecekse, karşı tarafın savunma haklarını kullanmasını önlemeyecekse aynı koşullarda istinaf derecesinde de talep sonucunun artırılmasına izin verilmesinde sakınca olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akil, Cenk ve Elif Irmak Büyük. “Yargı Kararları Işığında Bozmadan Sonra Islaha Gidilip Gidilemeyeceği Üzerine Düşünceler.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21, 3 (2017): 3-34.
- Akkaya, Tolga. *Medeni Usûl Hukukunda İstinaf*. Ankara: Yetkin, 2009.
- Aktepe Artık, Sezin. *Medeni Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Seçkin, 2014.
- Aras, Aslı. “Yargıtay Kararları ve Doktrin Görüşleri Işığında Islahın Zaman Sınırı.” *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, 153-154 (2017): 9-30.
- Aslan, Kudret. *Medeni Usûl Hukukunda Davanın Geri Alınması*. Ankara: Yetkin, 2016.
- Atalı, Murat, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan. *Medeni Usûl Hukuku*. 5. Baskı. Ankara: Yetkin, 2022.
- Atalı, Murat. “Usûlî Müktesep Hak Kavramı ve Bozma Kararının Bağlayıcılığı.” *Yargıtay Dergisi* 44, 3 (2018): 457-502.
- Atalı, Murat. *Medenî Usûl Hukukunda Aleyhe Bozma Yasağı*. Ankara: Yetkin, 2014.
- Aykutalp, Aslı. *İstinaf Yargılamasında Yapılamayacak Taraf Usûl İşlemleri*. İstanbul: On İki Levha, 2021.
- Bardakçı, Mehmet. “Hukuk Muhakemesi Kanunu ile Karşılaştırmalı Olarak Tam Yargı Davalarında Dava Dilekçesinde Talep Edilen Miktarın Artırılması.” *Medeni Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi* 12, 35 (2016): 637-678.
- Becker-Eberhard, Ekkehard. *İçinde Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen, Band 1, ed. Thomas Rauscher and Wolfgang Krüger, §§ 253–271*. München: C.H. Beck, 2020.
- Bolayır, Nur. “Usûl İşlemlerinde Sakatlıklar ve Bunların Düzeltilmesi.” *Medenî Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi* 12, 34 (2016): 289-334.
- Brunner, Alexander, Dominik Gasser ve Ivo Schwander. *Schweizerische Zivilprozessordnung*. Zürich: Dike Verlag, 2016.
- Budak, Ali Cem ve Varol Karaaslan. “7251 Sayılı Kanunla Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler.” *İstanbul Barosu Dergisi* 95, 5 (2020): 15-50.
- Budak, Ali Cem ve Varol Karaaslan. *Medenî Usûl Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2022.

- Bulut, Uğur. "İslah Yoluyla Talep Sonucunun Daraltılması(Ama)Ması." *İzmir Barosu Dergisi* 83, 2 (2018): 15-43.
- Çayan, Gökhan. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkı." *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 28 (2016): 235-272.
- Çınar, İbrahim. "Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda İslah." *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7 (2016): 479-506.
- Ercan Özler, Meltem. *Medeni Usûl Hukukunda Dava Konusu*. İstanbul: On İki Levha, 2019.
- Erdoğan, Ersin, ve Cansu Korkmaz. "Yargıtayca Verilen Bozma Yahut Bölge Adliye Mahkemelerince Verilen Gönderme Kararlarından Sonra İslah Yapılıp Yapılamayacağı Sorunu." *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2 (2016): 249-290.
- Ermeneç, İbrahim. "Medeni Usûl Hukukunda Şekilcilik." *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, 1 (2000): 142-180.
- Eroğlu, Orhan. "Medeni Usûl Hukukunda İslah." Doktora Tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2017.
- Erzurumlu Işık, Nurbanu. *Medeni Usûl Hukukunda Yorum-Hukuk Yaratma ve İçtihadı Birleştirme Kararları*. İstanbul: On İki Levha, 2023.
- Feil, Elrich, ve Elke Kroisenbrunner. *Zivilprozessordnung Kurzkomentar*. Wien: Linde, 2003.
- Gündüz, Okan. "İslahla Dava Değerinin Artırılması Sonucunda Ortaya Çıkan Bazı Hukuki Meseleler." *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1 (2017): 193-214.
- Hanağası, Emel. *Davada Menfaat*. Ankara: Yetkin, 2008.
- Karaaslan, Varol. "Kanun Yolları Sistemine Eleştirel Bir Bakış." *Medenî Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi* 15, 43 (2019): 441-466.
- Karamercan, Fatih. "Belirsiz Alacak Davasından Sonra Ek Dava Açılabilir mi?." *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, 12 (2022): 83-107.
- Klicka, Thomas. *İçinde Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen, 3. Band*, ed. Hans W. Fasching, §§ 234-235. Wien: Manzsche Verlag 2004.
- Küçük, Alper Tunga. "Medenî Usûl Hukukunda Davacının Talep Sonucunu Genişletmesi veya Değiştirmesi." *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 18 (2021): 213-252.
- Meraklı Yayla, Deniz. *Medenî Usûl Hukukunda İstinaf Kanun Yolunda Yeniden Tahkikat Yapılması*. Ankara: Yetkin, 2014.

- Meriç, Nedim. *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*. Ankara: Yetkin, 2011.
- Musielak, Hans-Joachim, ve Wolfgang Voit. *Zivilprozessordnung Kommentar*. München: Franz Vahlen 2023.
- Özekes, Muhammet, ve Uğur Bulut. “Kısmî ve Belirsiz Alacak Taleplerinde Islah Sorunu (Bir HGK Kararı Işığında İnceleme).” *Medenî Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi* 13, 38 (2017): 685-717.
- Özekes, Muhammet. “Kanun Yolları.” İçinde *Pekcanitez Usûl-Medeni Usûl Hukuku C. III*, editör Hakan Pekcanitez, Muhammet Özekes, Mine Akkan, Hülya Taşorkmaz, 2150-2346. İstanbul: On İki Levha, 2017.
- Pekcanitez, Hakan, Oğuz Atalay ve Muhammet Özekes. “Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin (2020) Değerlendirilmesi.” *Lexpera Blog*, <<https://blog.lexpera.com.tr/hmk-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifinin-2020-degerlendirilmesi/>>, Erişim tarihi: 8.7.2023.
- Postacıoğlu, İlhan. *Medeni Usûl Hukuku Dersleri*. İstanbul: Sulhi Garan, 1975.
- Rechberger Walter H., ve Daphne Ariane Simotta. *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrecht*. Wien: Manzsche Verlag, 2010.
- Rüzgaresen, Cumhur. *Medeni Muhakeme Hukukunda Usûl Ekonomisi İlkesi*. Ankara: Yetkin, 2013.
- Simil, Cemil. *Belirsiz Alacak Davası*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Sutter-Somm, Thomas, ve Benedikt Seiler. *Handkommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung*. Zürich: Schultess Verlag, 2021.
- Tutumlu, Mehmet Akif. “Bozma ve Kaldırma Kararlarından Sonra Islahın Yapılma Şartları (7251 Sayılı Kanun Değişikliği).” *Terazi Hukuk Dergisi* 15, 170 (2020): 2140-2144.
- Tutumlu, Mehmet Akif. “İstinaf Aşamasında ve Sonrasında (Kaldırma Kararından Sonra) Islah ve Artırım Taleplerinin Geçerli Olup Olmadığı.” *Terazi Hukuk Dergisi* 15, 166 (2020): 1292-1297.
- Uzunpınar Tüfek, Aybüke. “Kısmi Davada Islah.” *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, 2 (2021): 523-555.
- Üstündağ, Saim. *İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı*. İstanbul: Cezaevi Matbaası 1967.
- Wöstmann, Heinz. İçinde *Zivilprozessordnung*, ed. Ingo Saenger, §§ 511–541. Baden-Baden: Nomos 2021.

Yılmaz, Ejder. “Hukuk Davalarında Taraf Ehliyeti ile İlgili Bir İçtihadı Birleştirme Kararının Düşündürdükleri (Tarafta Islahla Değişiklik Yapılması Olanağı).” *Yargıtay Dergisi*, 1-4 (1989): 202-232.

Yılmaz, Ejder. “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Islah Konusunda (HMK m.176-182) Getirdiği Yenilikler.” *Bankacılar Dergisi*, Özel Sayı (2013): 72-81.

Yılmaz, Ejder. “Islahla Davaya Yeni Talep Eklenebilmesi Olanağı.” İçinde *Prof. Dr. Selçuk Öztekin’e Armağan C. IV*, ed. Ali Cem Budak, Müjgan Tunç Yücel, Serdar Kale, Selman Arısoy, Ali Yaşasın, Esmâ Hande Boztosun Bozkurt, 2909-2948. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2022.

Yılmaz, Ejder. *Medeni Usûl Hukukunda Islah*. Ankara: Yetkin, 2013.

